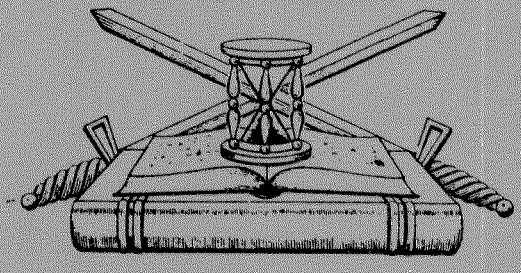
MARS *et* HISTORIA

16e Jaargang nummer 6 - november/december 1982

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: C.A.Heshusius, **1e Secretaris:** H.Muller, **Penningmeester:** drs J.A.Bom, **2e Secretaris:** E.W.van Popta, **Leden:** jhr D.J.H. N.den Beer Poortugael, J.van den Berg, B.C. Cats, drs J.P.C.M.van Hoof, F.J. van Lier, C.B. Nicolas, H.Ringoir.
Adviseur: mr C.H.L.M.Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Van Alkemadelaan 350, Flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage, tel.: 070-248495. **1e Secretaris:** Willem III laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* 35,00 te storten op rek.no. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro 29 40 790 van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERK-COMMISSIE: J.van den Berg, drs J.P.C.M.van Hoof, E.W.van Popta.
Redaktie-adres: Mgr.Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' olv H. Ringoir, Poolshof 6, 2241 BA Wassenaar 01751-16421.
(2) 'TRADITIES EN CEREMONIËEL olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588.
(3) 'UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th. Smits jr, Mgr van Steelaan 232, 2273 EW Voorburg 070-865372.
(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' olv H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992, B.W. Wagenaar, Handelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084.
(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563, C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-886566.
(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012.
(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage 070-246568.
(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv M.K. Zaagman, Ds van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (ZH) 070-946539.
(10) 'NAPOLEONTICA' olv prof. dr H.P.L. Harms Vogts, Denenburg 145, 2591 AC 's-Gravenhage 070-
(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv J.H. Berlemon, Porceleinvlinder 5, 2317 JZ Leiden 071-140034 m.i.v. 18-1-'83: 220545.
(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv C. Frazer, H. Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam 020-368331.
(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg 02942-1470.
(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv L.L. von Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar 01751-10045.
(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv H. Ringoir zie (1)
(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983.
(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Draaiboom 10, 4817 WR Breda 076-812094, J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324, W. den Dunnen, Burgersdijkstraat 75, 2522 WD 's-Gravenhage 070-989740.
(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283, P.C.Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332.
(20) 'KNIL' olv W.R. van der Weide, 'Bronbeek', Velperweg 151A, 6824 MB Arnhem
(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE TIJDSCHRIFTEN' olv J.A.C. Bartels, Santhorstlaan 50, 2242 BH Wassenaar 01751-12222.
(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-46815, drs J.A. Bom, Storm van 's-Gravenzandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624.
(23) 'KORPS MARINIERS' olv drs J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037.

Studieafdelingen waarvoor het correspondentschap (nog) vacant is:
(8) 'HISTORISCHE NEDERLANDSE VERSTERKINGEN (OVERZEE)
(14) 'EERSTE WERELDOORLOG'.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

E.W. van POPTA

Nicolaas Emanuel Frederik von (de) Gumoëns (1790-1832)

De afbeelding die voor deze maand is gekozen stelt kolonel N.E.F. von Gumoëns voor. In december is het 150 jaar geleden, dat de Citadel van Antwerpen door een groot Frans leger onder bevel van maarschalk Gérard werd belegerd. Elders in dit nummer vindt U hierover een artikel van de hand van drs J.P.C.M. van Hoof. Bij de verdediging van de citadel heeft kolonel Von Gumoëns een grote rol gespeeld. Hij was van hoog tot laag een zeer gezien officier. Geboren en getogen uit een Zwitsers geslacht van militairen werd hij op 17 april 1790 te Orbe geboren. Zijn vader, kolonel Sigismond Emanuel von Gumoëns, werd in 1798 bij een Franse aanval op Zwitsers grondgebied op laaghartige wijze vermoord. Deze gebeurtenis moet grote indruk op de kleine Nicolaas hebben gemaakt, want tijdens zijn militaire loopbaan heeft hij nimmer onder de Franse vanen willen dienen. Zijn grootvader, generaal-majoor Nicolaas Theodore von Gumoëns, was commandant van het Regiment Zwitsers nr 3. Dit Regiment was in Nederlandse dienst en heeft zich in 1793 bij de Franse inval in de Zuidelijke Nederlanden roemvol gedragen. Op zeer jeugdige leeftijd diende hij als vaandrig in Oostenrijkse dienst bij het Regiment de Ligne. In 1809, hij is inmiddels bevorderd tot luitenant van de grenadiers, nam hij deel aan de Poolse veldtocht. Bij de Vrede van Wenen werd Oostenrijk bondgenoot van Frankrijk. Hierdoor werd hij genoodzaakt ontslag te nemen uit Oostenrijkse dienst. Na omzwervingen kwam hij in Turkije; hierna werd de reis voortgezet naar Saloniki. Via de eilanden Malta en Sicilië kwam hij op het eiland Sardinië aan. Spanje werd zijn reisdoel, waar Von Gumoëns na aankomst als kapitein in Spaanse dienst trad. In 1815 ging hij over in Zwitserse dienst met de rang van luitenant-kolonel. Op 10 januari 1816 kwam Von Gumoëns in Nederlandse dienst; als majoor werd hij geplaatst bij de staf van de Kwartiermeester-generaal, generaal-majoor Jean Victor baron de Constant Rebecque. In die periode maakte majoor Von Gumoëns zich zeer verdienstelijk op het terrein van de militaire verkenningen in de Zuidelijke Nederlanden. Op 20 september 1830 volgde zijn bevordering tot luitenant-kolonel van de Generale Staf. Tijdens de gevechten te Brussel in september 1830 werd hij door Prins Frederik als parlementair naar de opstandelingen gezonden. Tijdens de rit werd hij door opstandelingen van zijn paard getrokken en werden zijn decoraties afgerukt, waarna gevangenschap volgde.

Na zijn vrijlating werd hij voor zijn moedig gedrag bij Koninklijk Besluit nr 59 van 16 november 1830 onderscheiden met de Militaire Willemsorde 4e klasse. Op 25 januari 1831 werd Von Gumoëns geplaatst bij de staf van de opperbevelhebber van de Citadel van

Antwerpen, luitenant-generaal baron D.H. Chassé. Deze detachering duurde tot 10 maart 1832. Inmiddels was hij op 29 juli 1831 bevorderd tot kolonel. Na opnieuw bij de Generale Staf te zijn geplaatst werd hij op eigen verzoek op 4 december 1832 weer in de citadel geplaatst. Op 22 december 1832, tijdens een beschieting van de rechterflank van bastion Fernando, werd kolonel Von Gumoëns dodelijk getroffen.
Op 31 december 1832 werd hij te Bergen op Zoom begraven, waarna op 28 april 1834 zijn stoffelijk overschot werd herbegraven op de Algemene begraafplaats aan de Kerkhoflaan te 's-Gravenhage. Een monument daar opgericht, houdt de herinnering levend aan deze moedige officier.

Literatuur:

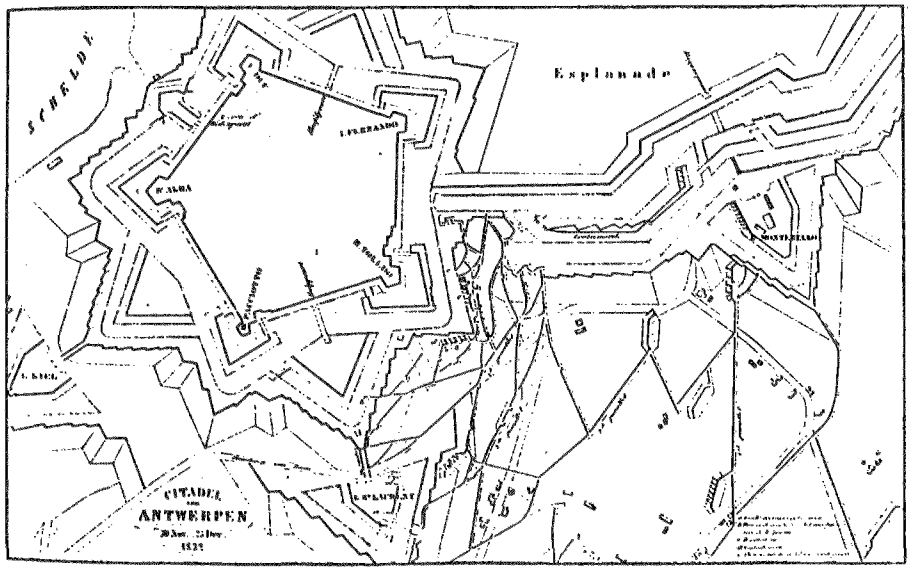
Boeken: F. de Bas, Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd, deel IV.
J. Bosscha, Neerlands Heldendaden te land, deel III.
Tijdschriften: De Militaire Spectator, april 1833.
Mars et Historia, september/oktober 1982: J. Albarda, Militaire Gedenktekens (9), nr 157.

Drs J.P.C.M. van HOOF

BELEG EN OVERGAVE VAN DE CITADEL VAN ANTWERPEN, 1832

Hoewel de operatie van de Nederlandse troepen op het grondgebied van de opstandige Belgen in augustus 1831, die de geschiedenis zou ingaan als de Tiendaagse Veldtocht, in de ogen van koning Willem I niet het gewenste resultaat had opgeleverd, namelijk de verovering van Brussel, had zij indirekt toch gunstige gevolgen. Op de conferentie te Londen, waar de vijf grote mogendheden van dat moment, Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, Pruisen en Rusland, samen met Nederland en België onderhandelden over de voorwaarden waaronder het Verenigd Koninkrijk gesplitst zou moeten worden, kwam men, mede als gevolg van het succes van de veldtocht, op 15 oktober van dat jaar tot de formulering van de zogenaamde 24 Artikelen, die, in vergelijking tot eerder gedane voorstellen, voor ons land beduidend gunstiger waren. België stemde desondanks in met deze punten, maar Willem I, die nog steeds de illusie had zijn rijk in de oude toestand te kunnen herstellen, verwierp ze, een houding die met name bij Engeland en Frankrijk kwaad bloed zette.
Op 15 november 1831 ging België over tot de ondertekening van een verdrag waarin de 24 Artikelen waren vastgelegd, waarbij de vijf mogendheden tegelijkertijd de uitvoering ervan garandeerden. Op de laatste januari van het jaar daarop gingen de beide westerse grootmachten over tot ratificering van dit tractaat, maar Oostenrijk, Pruisen en Rusland zetten deze stap pas in het voorjaar, nadat zij tevergeefs hadden geprobeerd de Nederlandse vorst ertoe over te halen alsnog accoord te gaan met deze voorstellen.
De Londense conferentie boekte ook daarna echter nauwelijks enige vooruitgang. Op 22 oktober was voor Engeland en Frankrijk de maat vol. Beide landen gingen toen met elkaar een overeenkomst aan waarin zij besloten maatregelen te zullen nemen om de 24 Artikelen uitgevoerd te krijgen. Zij stelden als eis dat de koning vóór de twaalfde van de volgende maand de Nederlandse troepen uit de citadel van Antwerpen en de forten Lillo en Liefkenshoek, twee verder stroomafwaarts aan de Schelde gelegen verdedigingswerken, zou terugtrekken, een punt dat ook in de 24 Artikelen was opgenomen. Gebeurde dit niet, dan zouden beide mogendheden overgaan tot een blokkade van de Nederlandse havens en Nederlandse schepen, die zich in open zee bevonden, laten opbrengen. Bleef de koning dan nog in zijn weigering volharden, dan zou Frankrijk niet aarzelen deze drie steunpunten met militaire middelen in handen te krijgen.
De Nederlandse koning speculeerde erop dat de drie andere bij deze zaak betrokken naties hem op de een of andere manier zouden bijstaan.. Deze hadden in een eerder stadium namelijk al laten merken geen heil te zien in een militair optreden. Toen echter Engeland

Citadel van Antwerpen

en Frankrijk de beide eerstgenoemde dreigementen ten uitvoer legden, bleef van de kant van Oostenrijk, Pruisen en Rusland elke vorm van hulp achterwege. Toen op 15 november de Nederlandse troepen nog niet vertrokken waren, rukte de Franse maarschalk Gérard met een grote legermacht België binnen en dirigeerde deze naar Antwerpen.
De bezetting van de citadel kreeg nu de ondankbare taak te proberen om met het gebruik van de wapens de politieke nederlaag van de koning nog in enige mate teniet te doen en daarmee het geschonden prestige van vorst en vaderland wat op te vijzelen. Hierbij hoefde men, zoals Willem I in een instructie aan Chassé, de opperbevelhebber van de Nederlandse troepen in en rond de Scheldestad, vastlegde, niet tot het uiterste te gaan. Dat de Fransen uiteindelijk in deze confrontatie de overwinning zouden behalen, stond al bij voorbaat vast. De omvang van het invasieleger stond daar borg voor. Bovendien gaf de koning, daar hij niet het risico wilde lopen ook officiëel met Engeland en Franrkijk in oorlog te geraken, Chassé te kennen niet van zins te zijn hem vanuit Noord-Brabant met het aldaar gestationeerde veldleger te hulp te schieten.

Een laatste factor die een Nederlandse overwinning bij voorbaat uitsloot, was het feit dat een wapenstilstand, gesloten tussen de Nederlandse en de Belgische troepen tijdens het oproer in Antwerpen in oktober 1831 en vernieuwd gedurende de Tiendaagse Veldtocht, Chassé belette in het gebied rond de citadel maatregelen te treffen die de verdediging van dit militaire steunpunt zouden vergemakkelijken. Werkzaamheden zoals het schootsvrij maken van het voorterrein moesten dus achterwege blijven.

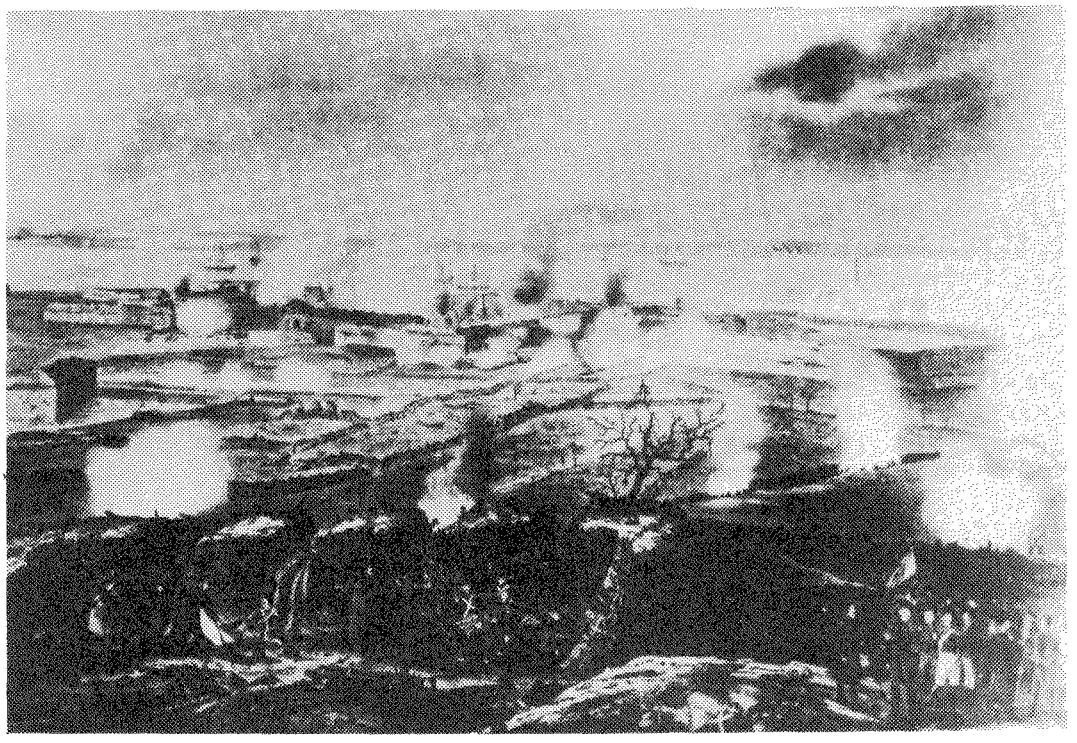
Het opperbevel van de Nederlandse troepen in Antwerpen was, zoals gezegd, in handen van luitenant-generaal baron Chassé. Deze militair, toen 67 jaar oud, had reeds een indrukwekkende staat van dienst opgebouwd. Geboren op 18 maart 1765 te Tiel werd hij al op tienjarige leeftijd als cadet aangenomen bij het Regiment van Munster, een onderdeel van het Staatse leger waarin ook zijn vader diende, en wel als kapitein. Zich bekeerd hebbende tot de idealen van de patriotten verliet hij het leger en werd kapitein van een van hun vrijkorpsen. Na de inval van de Pruisen en het herstel van het stadhouderlijke gezag van Willem V in 1787 week hij uit naar Frankrijk en trad daar wederom in dienst. In november 1793 werd hij benoemd tot luitenant-kolonel en aangesteld tot commandant van een infanteriebataljon, dat deel uitmaakte van de brigade Daendels. Als zodanig nam hij in het jaar daarop deel aan de veldtocht van Pichegru tegen de Republiek.

Op 3 juli 1795 ging hij over in Bataafse dienst en zag zich benoemd tot commandant van het 2e Bataljon Jagers. Als bondgenoot van

Frankrijk moest de jonge Bataafse Republiek voor de oorlogen tegen hun gemeenschappelijke vijanden meermalen een troepenmacht beschikbaar stellen en het onderdeel van Chassé was steeds van de partij. Zo nam hij in 1796, 1800 en 1805 deel aan de grote militaire operaties in Duitsland en Oostenrijk. In eigen land vocht hij in 1799 tegen de in Noord-Holland binnengedrongen Engelsen en Russen.
In 1806 door Lodewijk Napoleon benoemd tot generaal-majoor kreeg Chassé in 1808 de opdracht om zich aan het hoofd van een troepencontingent naar Spanje te begeven. Hier verbleef hij vijf jaar en leverde met zijn soldaten een belangrijke bijdrage in de vaak zware en verbitterde gevechten tegen het Engelse leger en de Spaanse guerillero's. Na de inlijving van het Koninkrijk Holland bij het keizerrijk werden de Nederlandse troepen geïncorporeerd in het Franse leger, waarbij Chassé de rang van brigadegeneraal ontving. Na het échec van zijn Russische avontuur en zijn nederlagen in Duitsland trok Napoleon in 1814 al zijn legers terug binnen de grenzen van Frankrijk om daar de verdediging van het eigen territoir ter hand te nemen.
Ook Chassé was hierbij betrokken. Na het aftreden van de keizer keerde hij naar Nederland terug en bood de souvereine vorst zijn diensten aan. Aangezien Willem voor de opbouw van zijn leger dringend om mensen met ervaring verlegen zat, willigde deze zijn verzoek in, mits hij zich uit Franse dienst liet ontslaan, hetgeen geschiedde. Het jaar daarop zag Chassé zich benoemd tot luitenant-generaal. In deze rang vocht hij als commandant van de 3e Infanteriedivisie mee in de slag bij Waterloo. Deze functie bleef hij vervullen tot 1819, toen hij bevelhebber van het 4e Groot Militair Commando werd, met als standplaats aanvankelijk Brussel, later in 1825 Antwerpen.

De citadel, die de vorm had van een regelmatige vijfhoek met op elk hoekpunt een bastion, was in de jaren 1567-1569, ten tijde van de landvoogdij van de hertog van Alva, gebouwd naar een ontwerp van de vestingbouwkundige Paciotto. In de loop van de daarop volgende eeuwen werd zij meermalen aan de eisen des tijds aangepast, het laatst in de periode 1815-1818, toen Willem I aan de zuidzijde van deze burcht de lunetten Kiel en St.-Laurent en aan de oostkant het lunet Montebello liet aanleggen. Antwerpen was toen uit strategisch oogpunt een belangrijke stad. Via de haven kon Engeland namelijk bij een hernieuwde Franse aanval hier troepen aan land zetten om het bedreigde Verenigde Koninkrijk bij te staan.
Reeds ten tijde van de Belgische opstand in augustus 1830 was de citadel in staat van verdediging gebracht. Na het mislukken van het herstel van de orde in Brussel brak ook in de Scheldestad een oproer uit. Op de achttiende van die maand zag Chassé zich gedwongen zijn in het centrum gelegen hoofdkwartier te verlaten en in de citadel een nieuw te laten inrichten. Op 26 oktober moesten de zich in de stad bevindende Nederlandse troepen zich op de wallen terugtrekken.
Chassé sloot hierna met de Antwerpse notabelen een wapenstilstand van één dag, maar al heel gauw bleek dat dezen hùn aandeel in deze overeenkomst niet konden nakomen; de oproerlingen gingen de Nederlandse troepen te lijf en brachten hen grote verliezen toe. Teon de Belgen daarna in hun overmoed ook nog de overgave van de citadel en van het Nederlandse eskader op de Schelde eisten, liet de generaal, direct nadat de termijn waarvoor het bestand gold, was verstreken, de stad vanuit de citadel en de marineschepen beschieten. Dit had het beoogde effect: de rust keerde weer en drie dagen later kwam er een definitief staakt-het-vuren tot stand.
Nu men niet meer kon beschikken over legeringsruimte elders in de stad, moesten er maatregelen getroffen worden om binnen de muren van de citadel een aanzienlijke troepenmacht te kunnen onderbrengen, en wel zo dat deze redelijk gevrijwaard waren tegen de gevolgen van een vijandelijke beschieting en ook onder oorlogsomstandigheden op adequate wijze konden worden verzorgd. Op het binnenplein verrezen onderkomens, die evenals de keukens, de waterputten, de voedselmagazijnen en het hospitaal voorzien werden van een bomvrije dekking.

In het kader van het in staat van verdediging brengen van de citadel maakte men de emplacementen voor het geschut in gereedheid en bracht men zware blinderingen aan die moesten voorkomen dat door een vijandelijk bombardement het bedienen en verplaatsen

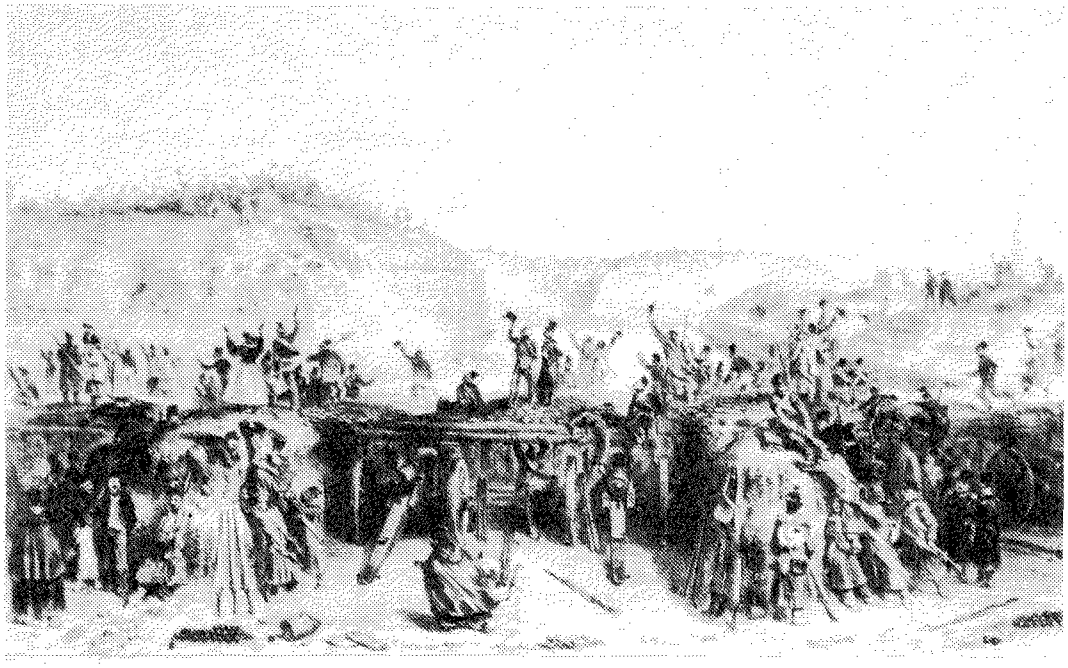
van vuurmonden en de aanmaak van munitie op enigerlei wijze zou stagneren. Op vestingbouwkundig gebied werd er in de periode die volgde op de roerige oktobermaand van 1830 maar een gering aantal voorzieningen getroffen. In zijn werk over de Nederlandse krijgsgeschiedenis te land wijst Bosscha hiervoor als oorzaken aan, allereerst de chronische schaarste van de daarvoor benodigde bouwmaterialen, en verder het feit dat elke keer wanneer de kans op een beleg reëel aanwezig was, kort daarna deze dreiging, en daarmee de noodzaak de geëigende maatregelen hiertoe te nemen, geheel verdween. Wel ging men in mei 1831 over tot de aanleg van een van palissaden voorziene corridor tussen de citadel en de lunet St.-Laurent.

Aan de vooravond van het beleg bestond de totale bezetting van de citadel uit 4610 man, onder wie 168 officieren. Het aandeel hierin van de infanterie, die onder bevel stond van generaal-majoor C.A. de Favauge, was onevenredig groot, namelijk 4149 man. Zij behoorden tot de volgende onderdelen: het 1e, 2e en flankeurbataljon van de 10e Afdeling Infanterie, twee compagnieën van het 2e Bataljon en het volledige flankeurbataljon van de 9e Afdeling Infanterie en het flankeurbataljon van de 7e Afdeling Infanterie. De manschappen van de twee losse compagnieën fungeerden als handlangers van de artillerie, die bestond uit delen van het 3e en het 6e Bataljon Nationale Militie en een detachement van de transporttrein. Dit geheel stond onder commando van majoor H.F. Seelig. Verder bevond zich in de citadel nog een contingent militairen van het Korps Mineurs en Sappeurs met aan het hoofd majoor J.M. van der Wijck. Bij het uitvoeren van het opperbevel steunde Chassé in belangrijke mate op zijn chef-staf, luitenant-kolonel H.E. de Boer, een man wiens militaire carrière in kwaliteit niet voor de zijne onderdeed, en op kolonel N.F.E. de Gumoëns. Deze werd, na ongeveer een jaar deel te hebben uitgemaakt van de staf van de opperbevelhebber van de citadel, in maart 1832 teruggeplaatst bij de Generale Staf. Na een hiertoe ingediend verzoek kreeg hij toestemming om naar Antwerpen terug te keren en daar zijn oude functie weer te gaan bekleden. Op de dag vóór de overgave echter sneuvelde hij, toen hij vanaf een der bastions de uitwerking van het over en weer afgegeven kanonvuur gadesloeg.

Voor de verdediging van de citadel en de bijbehorende werken beschikte men over 145 vuurmonden, waarvan, toen het beleg een aanvang nam, op de bastions, langs de courtines op de drie ravelijnen er rond de 130 stonden opgesteld. De beide lunetten aan de zuidzijde waren slechts spaarzaam van geschut voorzien. Alleen achter de courtine die evenwijdig aan de Schelde liep, waren geen vuurmonden aanwezig, daar men zich aan deze zijde gedekt wist door de in Antwerpen gestationeerde marineschepen. De lunet Montebello gaf men al op voorhand prijs.

Op 19 november arriveerden de eerste Franse troepen bij de citadel. Zij vormden de voorhoede van een leger van in totaal zo'n 90.000 man. Nadat in de daarop volgende dagen ook de hoofdmacht bij Antwerpen was aangekomen, liet Gérard de gehele stad omsingelen en de weg naar Breda afgrendelen. In de late uren van de negenentwintigste november openden de Fransen in het terrein bezuiden de lunetten St.-Laurent en Montebello de eerste parallel en legden de eerste batterijen aan. De dag daarop eiste hun opperbevelhebber de citadel op, maar Chassé ging hier niet op in. Toen de belegeraars daarop hun graafwerkzaamheden voortzetten, liet Seelig op beperkte schaal vuur uitbrengen. Dit had echter weinig uitwerking omdat de Fransen al voor voldoende dekking gezorgd hadden en de obstakels in het voorterrein om de hierboven genoemde reden niet hadden mogen worden opgeruimd. Deze beschietingen duurden de volgende dagen nog voort. Op 4 december konden de belegeraars de tweede parallel, die vlak vóór de lunet St.-Laurent langs liep, openen. Tevens begonnen zij die dag met de beschieting van de citadel. Deze kanonnade, waarmee zij in de daarop volgende dagen en nachten onophoudelijk doorgingen, richtte enorme vernielingen aan: vele onderkomens op het binnenplein werden verwoest, gebouwen raakten in brand en magazijnen stortten in. Doordat de plaatsen waar de Nederlandse artillerie stond opgesteld van voldoende dekking waren voorzien, leed deze relatief weinig schade en kon onafgebroken en met grote intensiteit doorvuren. Op 9 december kwam de derde Franse parallel gereed, twee dagen later de vierde. Hiermee waren de belegeraars het zuidoostelijke bastion van de citadel, Toledo genaamd, tot op 60 meter genaderd. Aangezien deze loopgraven vanuit het lunet St.-Laurent in de lengterichting onder vuur konden worden genomen en de Fransen bij het voortzetten van de aanval tevens van daaruit in de rug konden worden beschoten, dienden ze zich eerst van dit fort meester te maken. Dit gelukte hen in de nacht van 13 op 14 december, nadat zij de gracht van dit kleine verdedigingswerk waren overgestoken en met behulp van enkele mijnen een bres in de wal hadden geslagen. De vijand was nu in staat ook het ravelijn achter deze lunet aan te tasten, maar de daar aanwezige bezetting sloeg iedere aanval hardnekkig af. Mede door beschietingen vanaf het bastion Toledo liepen de Franse pogingen om tussen 19 en 21 december hier 's nachts de gracht over te steken, op niets uit. Om het gevaar van deze kant te beperken besloot men de hulppoort, gelegen in de door dit ravelijn gedekte courtine, af te breken en de doorgang te barricaderen.
Vanaf dat moment richtte de vijand zijn aandacht volledig op het bastion Toledo. De beschieting van dit bolwerk door kanonnen, opgesteld in de nabij gelegen bresbatterij, leverde uiteindelijk als resultaat op dat op 22 december een deel van de muur het begaf.

Het beleg kwam nu in een beslissende fase. Als de Fransen kans zagen de gracht over te steken en via de in de muur geslagen bres in de citadel te komen, zou het pleit spoedig beslecht zijn. Daarom hield Chassé op de avond van 22 december weer krijgsraad om te beraadslagen over de stand van zaken en de mogelijke perspectieven bij het voortzetten van de strijd. Uit de besprekingen kwam als belangrijkste punt naar voren dat de kansen om het bastion Toledo bij een Franse bestorming met succes te kunnen verdedigen vrij gering geacht werden. Een andere voorname factor was de deplorabele toestand waarin de citadel en haar bezetting na negentien dagen beschieting verkeerde. Verder dreigde het drinkwater op te raken. Mede gezien het feit dat was voldaan aan 's konings instructie van 15 november om niet tot het uiterste te gaan maar de citadel pas na een eervolle strijd over te geven, nam Chassé het besluit te capituleren.
De volgende morgen begaven Seelig en Van der Wijck zich naar het Franse hoofdkwartier om over de voorwaarden te onderhandelen.

Een geschilpunt hierbij bleven echter de forten Lillo en Liefkenshoek, die Gérard wel, maar Chassé beslist niet in de overgave wilde betrekken. Men werd het erover eens dat de Nederlandse troepen zich van hun wapens zouden ontdoen en als krijgsgevangenen binnen de muren van de citadel zouden blijven, totdat de koning bevel had gegeven tot ontruiming van de beide forten. Willem weigerde dit echter. Toen de Franse bevelhebber daarop het voorstel deed om de troepen in de citadel een vrije aftocht naar het vaderland te verlenen mits men beloofde om noch tegen Frankrijk noch tegen België de wapens op te nemen zolang Nederland met laatstgenoemde natie nog geen verdrag gesloten had, wees Chassé dit van de hand en begaf zich vrijwillig met zijn troepen in Franse krijgsgevangenschap.

Op 21 mei 1833 sloten België en Nederland de conventie van Zonhoven, waarbij beide landen zich verplichtten elkander niet te bevechten, zolang zij zich nog niet door een definitieve overeenkomst inzake de voorgenomen scheiding aan elkaar gebonden wisten. Dit feit maakte voor de voormalige bezetting van de citadel, die sinds begin januari in St. Omer en omgeving verbleef, de weg vrij tot terugkeer naar het vaderland.

Tot slot over dit beleg nog enkele cijfers: Onder de Nederlandse troepen sneuvelden 124 man, van wie ongeveer 40 artilleristen, en raakten er 359 gewond. De Fransen leden ongeveer dezelfde verliezen. Het aantal aan beide kanten afgevuurde schoten was onwaarschijnlijk hoog: aan Nederlandse zijde bedroeg dit 42.000, aan Franse zijde 63.000. Van de vuurmonden die binnen de citadel en de daaromheen gelegen fortificaties stonden opgesteld, waren er 30 door vijandelijk artillerievuur in onbruikbare toestand geraakt.

Geraadpleegde literatuur:

H. Amersfoort, *'De Citadel van Antwerpen. Verdediging en val in december 1832'* (Dit artikel verschijnt in het komende januarinummer van De Militaire Spectator).

J. Bosscha, Neêrlands heldendaden te land van de vroegste tijden af tot op onze dagen. 3 dln; Leeuwarden, 1870-1875, deel III, 2.

A. Haak, Chassé, Rijswijk, 1938 (Kramers' Kleine Biografieën).

H. van der Hoeven, De Belgische beroerte. De Tiendaagse Veldtocht en de scheuring der Nederlanden. Amsterdam, 1973.

I.L. Uijterschout, Beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Nederlandsche Krijgsgeschiedenis van 1568 tot heden, Kampen, 1935.

MILITARIADE

Wetenswaardigheden m.b.t. onze interesse-gebieden, voor U verzameld door F.J. van Lier, Kromwater 56, 2715 AL Zoetermeer.

1. Al te hard wil ik niet juichen, maar toch is het gelukt om een heel jaar de rubriek *'Militariade'* te doen verschijnen, mede dank zij de hulp van vele leden. Mag ik U vragen zo door te gaan. Dat stimuleert ook mij om op gezette tijden de pen ter hand te nemen en in de resterende vrije uurtjes voor U op zoek te gaan naar nieuwtjes. Bij voorbaat dank voor Uw medewerking!

2. Onder de titel *'75 Jaar staand leger te velde'* besteedt de *'Legerkoerier'* 32e jaargang - nummer 10 (oktober 1982) aandacht aan het jubileum van Staf 1 (NL) LK, de voortzetting van het op 1 oktober 1907 opgerichte hoofdkwartier Veldleger. Een interessante historische terugblik op het ontstaan van het veldleger wordt aangevuld met twee interviews, namelijk met de oudste nog levende oud-commandant 1 LK en met de huidige commandant. Boeiende lectuur, die ik U van harte kan aanbevelen.

3. Ondanks de zo langzamerhand ergerlijk wordende negatieve kritiek op alles wat militair is blijkt er nog zoveel belangstelling voor het militaire te zijn, dat er lawines van nieuwe boeken over ons worden uitgestrooid. Het is haast niet meer bij te houden! Toch wil ik U 'n kort overzicht geven van publicaties uit de laatste maanden. Ik hoop dat U er zich niet arm aan koopt!
   - *'East York Volunteer Infantry 1859-1908'* door R. Wilson en G.A. Collinson, met veel uniformafbeeldingen, waarvan sommige in kleur, prijs £ 3,50; te bestellen bij o.a. Military Modelling Readers Service, Freepost, Brentford, Middlesex TW8 0QP.
   - *'Postcards of the German armed forces 1933-1945'* met vele afbeeldingen, waarvan 8 in kleur, 108 bladzijden, prijs £ 3,95. Bestellen als boven, doch ook mogelijk via Uw eigen boekhandel.
   - *'Flags and standards of the Napoleontic wars'* door Keith Over, 112 bladzijden met 160 zwart/wit tekeningen en 8 bladzijden met kleurenafbeeldingen, prijs £ 4,95.
   - *'Royal Marine Commando'* door James D. Ladd, 276 bladzijden, 30 afbeeldingen in kleur en 100 zwart/wit illustraties, prijs £ 6,95.

   'Military vehicles of word war II' door John Church, geheel in kleur, 160 bladzijden, prijs £ 8,95.

   'A wargamer's guide to the crusades' door Ian Heath, 160 bladzijden, 12 tekeningen en 6 kaarten, prijs £ 7,50.
   - *'La Cavalerie à travers les ages'* door Herve de Wecks, 232 bladzijden, 26 kleurenplaten, meer dan 200 zwart/wit illustraties, prijs £ 27,-.
   - *'Fahnen und Standarten der alten preussischen Armee'* door Martin Lezius, reprint van de tweede uitgave uit 1935, met 54 afbeeldingen in vijfkleurendruk, foto's en tekeningen, prijs DM 29.80.
   - *'La Bataille de France, Mai-Juin 1940'*, door Ward Rutherford, 192 bladzijden, 250 foto's in zwart/wit en kleur, prijs mij onbekend.
   - *'Geschichte der Reiterkrieger'* door Heinz Meyer, over bereden boogschutters, ridders en cavalleristen, 250 bladzijden, 40 afbeeldingen, ten dele in kleur, prijs DM 69,-.

4. Bij Koninklijk Besluit van 11 maart 1982, nr 43, is het vaandel van het Regiment Infanterie Oranje-Gelderland aangevuld met het opschrift *'Nieuw Guinea 1962'* wegens het deelnemen van zes compagnieën van het 6e Infanterie Bataljon (waarvan het R.I.O.G. de voortzetting is) aan krijgsverrichtingen in het voormalig

Nederlands Nieuw-Guinea. Hierbij hebben deze compagnieën zich onder buitengewoon moeilijke omstandigheden bijzonder onderscheiden (ontleend aan La0 82003, codenr 91.1/38).

5. Uit de tijd van de eerste wereldoorlogen van de z.g. Weimarrepubliek zijn slechts weinig geluidsdocumenten overgebleven. Uit wat resteerde zijn twee langspeelplaten gemaakt onder de titel *'Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei 1914-1933'*. Te bestellen onder nrs 405 en 406 (samen DM 50,-) bij Schild Buch-Dienst, Federstrasse 1, 8000 München 6.
Uit de inhoud o.a. *'Pariser Einzugsmarsch'*, *'Gruss an Kiel'*, *'Jagdgeschwader Richthofen'*, *'Brüder in Zechen und Gruben'*, *'Pilotenmarsch'*, *'Linzen Grenadiermarsch'* en *'Schlageter-Nationalmarsch'*.
Van de toespraken noem ik die van Keizer Wilhelm II *'An das deutsche Volk'*, van 6 augustus 1914, Philipp Scheidemann (SPD) op 15 mei 1917 tot de Rijksdag, Gustav Stresemann op 20 mei 1920 in een verkiezingsrede, Generaalveldmaarschalk Paul von Hindenberg tijdens de verkiezingen in 1932 en korte toespraken van Göring en Göbbels.

6. Ons altijd actieve medelid Henny Meijer heeft opnieuw van zich doen spreken door de publicatie van het boek *'Orders and Decorations of the Netherlands 1781-1981'*, uitgegeven ter gelegenheid van het bezoek in 1982 van leden van *'The Orders and Medals Research Society'* en van het *'Ordenhistoriek Selskab'* aan Nederland. Hij maakte dit omvangrijke werkstuk samen met de heren Mulder en Wagenaar, eveneens leden van onze vereniging. Dank zij de medewerking van Rank Xerox Manufacturing (Nederland) B.V. werd deze produktie mogelijke gemaakt en ik kan U verzekeren dat het resultaat gezien mag worden! In 63 pagina's wordt een totaalbeeld van het Nederlandse decoratiebestand gegeven, voorzien van talloze - doorgaans zeer goed gelukte - illustraties. Het is vooral fijn nu eens documentatie te hebben, die praktisch bij is tot op de dag van heden. Alleen de medaille voor de Sinaï-gangers ontbreekt, maar dat is begrijpelijk, gezien de datum van uitgave van het boek (5 juni 1982)!
Een voortreffelijke aanwinst voor allen, die zich bezig houden met de studie van ridderorden en onderscheidingen. Een ding is jammer, het boek is nietin de handel en heeft slechts een oplage van 100 exemplaren.

7. Aan de *'Defensiekrant'* van 19 augustus 1982 ontlenen wij de volgende berichten, die mogelijk van belang zijn voor onze leden:
'Bij de uitgeverij Sijthoff zal eind september het gedenkboek 'De Militaire Willems-Orde sedert 1940' verschijnen. De auteur, majoor P.H.G. Maalderink, heeft naar een brede opzet gestreefd en het boek bevat alle informatie over het ontstaan van de orde en veel andere wetenswaardigheden. In afgeronde overzichten wordt de rol belicht van hen die in de bewogen jaren '40-'45, tijdens de turbulente periode na de Tweede Wereldoorlog in Indonesië en gedurende het verblijf van het Nederlandse Detachement Verenigde Naties in Korea, werden benoemd tot Ridder der Militaire Willems-Orde. Het gedenkboek verschijnt in een luxe uitvoering, bestemd voor de Ridders en hun nabestaanden. In een zeer beperkte mate is deze uitvoering ook in de boekhandel verkrijgbaar tegen de prijs van f 79, 95. Er is ook een paperback uitgave verkrijgbaar voor f 49,95.
Koningin Beatrix schreef het voorwoord.'
'Bij de afdeling Maritieme Historie van de marinestaf wordt op het ogenblik hard gewerkt aan het eerste deel van een serie 'Emblemen van de Koninklijke Marine'. . . De serie zal bij voltooiïng bestaan uit zes of zeven delen en is gewijs aan de emblemen van schepen, vliegtuigsquadrons en inrichtingen van de Koninklijke Marine. Het eerste deel, dat waarschijnlijk in november verschijnt, is gewijd aan de onderzeebootjagers van de A- en de B-klasse, de Van Speijkfregatten, het vliegkampschip Hr.Ms. Karel Doorman, de kruiser Hr.Ms. De Zeven Provinciën en de geleide wapenfregatten Hr. Ms. De Ruyter en Hr.Ms. Tromp.
De serie is samengesteld en geschreven door Joes Wanders, illustratief medewerker van de afdeling maritieme historie. 'Emblemen van de Koninklijke Marine' is te bestellen bij de afdeling martieme historie van de marinestaf, t.a.v. Joes Wanders, Jan van Nassaustraat 112, 2596 BW Den Haag. Het eerste deel kost 35 gulden.'

8. In het door de N.V. Luchthaven Schiphol uitgegeven tijdschrift *'Schipholland'* van 11 september 1982 staat een kort geïllustreerd artikel over de veelbewogen historie van de luchthaven Welschap, geschreven naar aanleiding van het 50-jarig bestaan van de vliegbasis Eindhoven. U kunt hierin lezen, hoe schreeuwerige actiegroepen onze defensie kunnen (en willen!) schaden en hoe politici - onder hetmom van bezuinigen (ombuigen heet dat tegenwoordig) - maar al te graag gehoor geven aan de actievoerders, in plaats van aan de deskundigen van b.v. de Luchtmachtstaf.

9. Het blad van de *'Military Heraldry Society'* van juli 1982 bevat een van tekeningen voorzien artikel over *'U.S. Army Beret flashes worn in Alaska'* door Don Sexton en R.N. Naylor. Het is prettig eens goede documentatie tegen te komen over militaire eenheden in 'n gebied, waar we eigenlijk nog zo weinig over weten.

10. Van ons medelid, de heer Van Steen, ontving ik een catalogus van Franz A. Taubert, Postfach 128, 3388 Bad Harzburg 1. Deze boekhandel geeft maandelijks een overzicht onder de titel *'Das preiswerte Buch'* met talloze aanbiedingen van goedkope boeken, ook op militair-historisch gebied. Om U enige voorbeelden te geven, hier enige van die aanbiedingen uit oktober 1982:
   - *'Das Bilderlexikon der Uniformen in Farbe'*, 1978, 225 bladzijden met 720 kleurenafbeeldingen. In plaats van DM 68,- nu DM 39,80.
   - *'Die Uniformen in Nordamerika von 1665 bis heute'*, 1975, 177 bladzijden met 100 kleurenafbeeldingen. In plaats van DM 45,- nu DM 25,-.
   - *'Fliegerasse 1914 bis 1918'*. 3e druk, 1974, 449 bladzijden met zeer veel foto's. In plaats van DM 36,- nu DM 19,80.

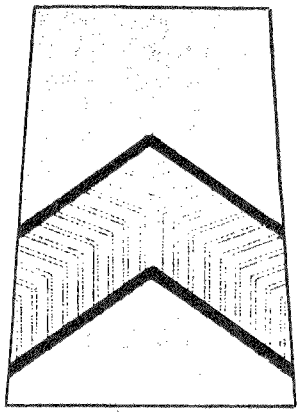
B.C. CATS

Studieafdeling MILITAIRE EMBLEMEN

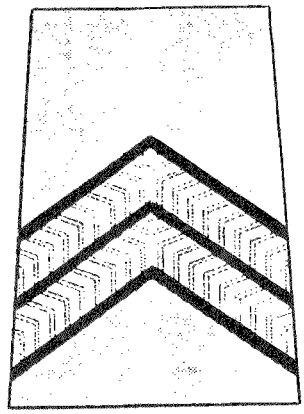
Met ingang van januari 1981 is begonnen met aan dienstplichtigen met een lagere rang dan adjudant-onderofficier de JAS, DAGELIJKS TENUE unibruinolijf uit te reiken die dan in combinatie met de broek unikaki het uitgaanstenue vormt, dat gedragen kan worden met lage bruine schoenen (die voorlopig niet van rijkswege aan dienstplichtigen worden verstrekt) dan wel met laarzen gevechtstenue. De jas-DT is in de plaats gekomen van het jak-VT dat na 1 januari 1983 niet meer gedragen mag worden. Hiermee komt een eind aan de periode waarin de KL gekleed ging in een uniform dat afgeleid was van het Brits/Canadese battle dress, een voor die tijd functioneel en sportief ogend uniform. In 1963 werd het battle-dress model (dus met jak) onder de benaming VT (veldtenue)[1] ook als tweekleurig uniform ingevoerd, toendertijd als o.a. uitgaanstenue voor dienstplichtigen. Aan deze periode zal dus per 1 januari 1983 een eind komen, wellicht voor de studieafdeling uniformkunde een aanleiding een artikel aan het voormalige battle-dress te wijden.

Nieuwe rangonderscheidingstekens voor militairen beneden de rang van adjudant-onderofficier op de jas-DT

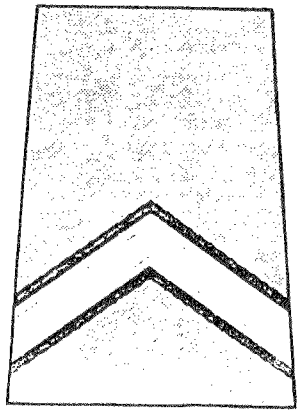
Teneinde de kostbare jas-DT (die door dienstplichtigen toch weinig wordt gedragen en na einde eerste oefening wordt ingenomen) opnieuw te kunnen verstrekken, werd naar middelen gezocht de jas zo min mogelijk door op te stikken distinctieven te laten beschadigen.
Allereerst verhuisden de rangonderscheidingstekens van soldaat 1e klasse tot en met sergeant-majoor m.i.v. 1 juni 1983 van de bovenmouw naar de epaulet[2]. Vanaf 1981 waren reeds proeven genomen met schouderschuifpassanten van kunststof waarop chevronvormige rangonderscheidingstekens waren gelijmd. Deze proef voldeed niet waarna een serie schouderschuifpassanten werd

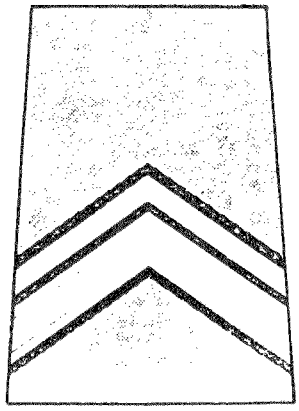
Afb. 1: Soldaat 1e kl (rood) korporaal (geel cq wit).

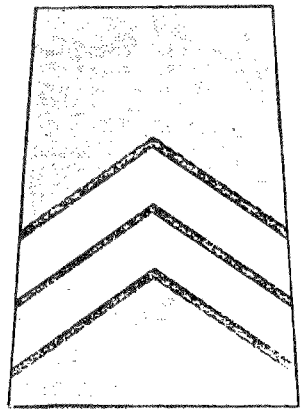
Afb. 2: Korporaal 1e kl. (geel cq wit). N.B. Let op de breedte van de chevrons.

Afb. 3: Sergeant/wachtmeester (goud of zilver).

Afb. 4: Sergeant 1e kl/ wachtmeester 1e kl. (goud of zilver).

Afb. 5: Sergeant-majoor/ opperwachtmeester (goud of zilver).

vervaardigd in de unibruinolijfkleur, waar de chevrons **ingeborduurd** zijn. De chevrons behouden hierdoor goed hun vorm en kunnen nimmer van de schouderpassant losraken. Deze draagwijze levert naast de gelijkschakeling met kledingstukken als trui, overhemd, regenjas en gevechtskleding een aantal voordelen op. Bij bevordering hoeven de oude strepen niet meer verwijderd en opnieuw opgestikt te worden, hetgeen de kleermaker veel werk bespaart en de eerder bedoelde beschadiging van de mouw voorkomt. In totaal zijn elf paren verschillende schuifpassanten ingevoerd (zie de afbeeldingen 1 t/m 5). Merkwaardig is dat de lijn: - één kleur rangonderscheidingstekens, - (zoals voor officieren ingevoerd in 1963) voor de onderofficieren en korporaals thans niet is doorgetrokken voor deze chevrons op schouderschuifpassanten, die zowel in goud- als zilver- als in geel- en witgalon blijven bestaan. Handhaving van traditie? Accoord, maar waarom dan indertijd voor officieren ook niet de gouden en zilveren sterren en balken gehandhaafd? Ons inziens zou zich nú de gelegenheid hebben voorgedaan de rangonderscheidingstekens alle in goud cq geel (de rode chevrons voor soldaat 1e klasse daargelaten) in te voeren, e.e.a. in overeenstemming met de kleur van het petembleem.[3]

Functie onderscheidingstekens die reeds op de epauletten werden gedragen, zoals voor de militaire muzikanten, blijven daar gehandhaafd (chevrons over de lissen, terwijl voor de compagnies sergeant-majoor (eskadrons/bat-

terij opperwachtmeester), alsmede voor de sergeant-majoor-instructeur en sergeant-majoor-administrateur (of overeenkomstige benamingen bij de cavalerie en artillerie) waarvoor nieuwe functie onderscheidingstekens in ontwikkeling zijn.
Overigens is voor verzorgingsplichtigen (het grootste deel van het beroepspersoneel) de mogelijkheid ingesteld de chevrons oud model op de beide bovenmouwen te dragen[4]) daar voor deze categorie de chevrons pas naar de epauletten moeten verhuizen ná bevordering of vernieuwing (op eigen kosten) van de jas-DT.

Indelingsemblemen op de jas-DT

Om dezelfde reden (zoveel mogelijk voorkomen van beschadiging van de jas-DT) zijn een aantal mouwemblemen uit de groep 'indelingsemblemen' qua afmeting gewijzigd, zodat nu alle indelingsemblemen een zelfde buitenmaat hebben, t.w. 50 x 83 mm. Om het beoogde effect te bereiken dienen deze emblemen in het vervolg slechts op één manier te worden aangebracht en wel in de vorm van een rechthoek, waarvan de afmetingen 50 x 70 mm bedragen. Hiertoe worden slechts de onder- en bovenzijde van het embleem, daar waar het van de rol in geknipt, omgevouwen. Het omvouwen van de heraldische afbeelding van het embleem en aldus opnaaien is niet langer toegestaan. Hiermee wordt bereikt dat bij evt. verwisseling van het embleem (hetgeen noodzakelijk is bij overplaatsing daar een indelingsembleem uitsluitend mag worden gedragen zolang een militair deel uit maakt van de betreffende eenheid[5] het nieuwe embleem op dezelfde plaats kan worden aangebracht. Door de gelijke buitenafmeting wordt een evt. zichtbare stiknaad en/of verkleuring, die door het vorige embleem is veroorzaakt, door het nieuwe embleem bedekt.

De bovenbedoelde emblemen met gewijzigde afmetingen betreffen het indelingsembleem 1 Legerkorps, 4 Divisie, 5 Divisie en Nederlandse troepen bij VN-vredeseenheden, zoals thans 44 Pantserinfanterie bataljon bij UNIFIL. Het laatste embleem hierbij op ware grootte afgebeeld (afb. 6) geeft een indruk van het beoogde. Het oorspronkelijke NDVN-embleem dat vóór het opstikken tot een schildvorm van 56 x 72 mm omgevouwen moest worden, is thans iets kleiner en kan rechthoekig worden opgestikt terwijl toch de in het kledingvoorschrift aangegeven schildvorm door de ingeweven witte bies zichtbaar blijft.

Nieuwe emblemen

Voor de Nederlandse militairen ingedeeld bij de Multinational Force & Observers (MFO), zoals die thans dienst doen in de Sinaï woestijn, ter naleving van het vredesaccoord tus-

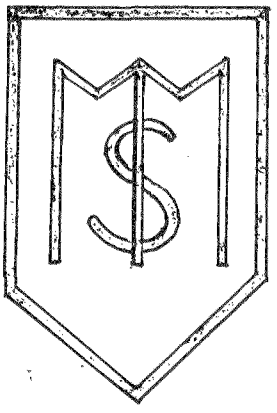

Afb. 6: Nieuw model NDVM-embleem

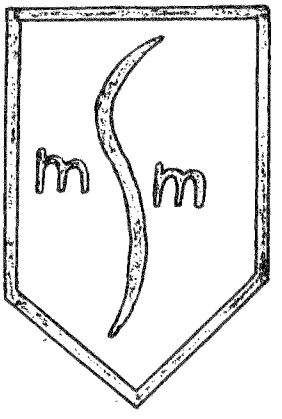
sen Israël en Egypte is een eigen mouwembleem vervaardigd en ingevoerd. Het bestaat uit een rechthoekig veld van 50 x 83 mm in ultramarijn waarop een schild in oranje dat aan de bovenzijde licht is gewelfd en de zijkanten licht gebogen in een punt toelopen. In dit schild is het MFO-embleem afgebeeld, zijnde een gestyleerde vredesduif met olijftak, beide in wit op een oranje achtergrond. Rond het embleem een witte band waarop in groene letters MULTINATIONAL FORCE & OBSERVERS. Het MFO-embleem is ontworpen door het Amerikaanse *'Institute of Heraldry'* een interservice bureau in Washington DC die de emblemen ontwerpt voor de Amerikaanse strijdkrachten, (zie ook het artikel *'Embleem en vlaggen voor de Multinational Force & Observers'* elders in deze aflevering). De militairen der MFO dragen bovendien een baret in de kleur diep oranje. Hierop een rond metalen insigne met de afbeelding van de vredesduif en olijftak in wit emaille op een oranje veld. Het baretembleem, doorsnee circa 4 cm heeft geen band met tekst zoals het mouwembleem.
Hoewel nimmer officiëel ingevoerd hebben

Afb. 7: MFO-embleem

Afb. 8: Ned. Mil. Missie Suriname (1e).

Afb. 9: Ned. Mil. Missie Suriname (2e model).

wij een mouwembleem gesignaleerd dat weliswaar tot de groep *'wilde'* emblemen behoort[6] doch ons inziens de moeite van het vermelden waard is. Het is het mouwembleem voor leden van de voormalige Nederlandse Militaire Missie in Suriname. Het embleem bestaat uit een oranje schild met een nassausblauwe rand van 2 mm rondom. In het schild een monogram van de letters MMS eveneens in nassausblauw en ter breedte van 2 mm. Het embleem is ontworpen en gedragen in 1975 en rond 1976 vervangen door een tweede model, waarvan de letters anders zijn gestyleerd en wel in de volgorde MSM, hoewel de betekenis gelijk is aan het eerste model. Beide emblemen zijn machinaal geborduurd en hebben een afmeting van 50 x 75 mm. Het tweede ontwerp schijnt te zijn van de ambassaderaad, Baron de Vos van Steenwijk en is ontstaan omdat de letter S door de poot van de letter M in het eerste model te veel op het US-dollarteken leek, hetgeen met het oog op de toelage van de leden der missie wel eens verkeerd zou kunnen worden uitgelegd.

Ook het 2e model mouwembleem verdween en wel in mei 1981 toen de Nederlandse Militaire Missie in Suriname werd opgeheven en het personeel huiswaarts keerde.
Vermoedelijk zijn slechts enkele emblemen van beide modellen vervaardigd zodat deze emblemen voor verzamelaars *'hard to get items'* zullen worden.

Noten:

1. Hoewel het veldtenue niet meer te velde werd gedragen, daar hiervoor het GvT = gevechtstenue was bestemd. De benaming VT dateerde nog uit de periode dat het battle-dress te velde werd gedragen (1940-1955).
2. Bij de Koninklijke Marechaussee is dit al sinds invoering van het uniform met de liggende kraag in 1973 het geval.
3. De Koninklijke Marechaussee hier buiten beschouwing gelaten, daar zilveren of witte chevrons het beste bij een donkerblauw uniform en zilveren petembleem passen. Men zegt dat zilveren rangonderscheidingstekens voor de officieren der Koninklijke Marechaussee hen te veel op officieren van de Rijkspolitie zou doen lijken.
4. Hoewel ook aan hen een stel nieuwe schouderschuifpassanten van rijkswege zijn verstrekt.
5. Zie Voorschrift VS 2-1954, hoofdstuk XII.
6. Hiermee worden bedoeld niet in enige landmachtorder/circulaire of kledingvoorschrift geautoriseerd embleem.

6e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1981

Nieuwe leden:
Ir J.J. Verhoeven, Hofmeierstraat 16, 5663 CK Geldrop 3, 6, 10, 12, 14, 18

Th.M. Broer, Schalkoord 13, 3079 WB Rotterdam algemeen

Voorzitter Stichting Korpsbezit Mariniers, Westplein 12-13, 3016 Rotterdam 23

J.H.M. Schrover, Waddenstraat 747, 2036 LW Haarlem 5 (generaals) pol. en mil. verh. na 1945

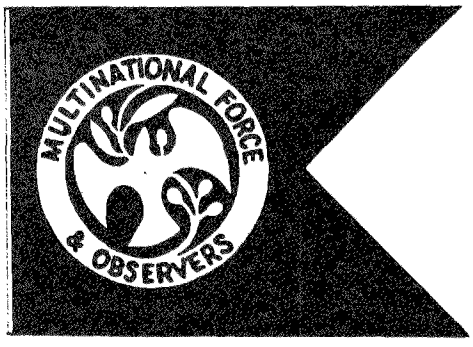
Adreswijzigingen:
P.C. van Kerkum, Westerenkweg 1, 8172 VT Vaassen

J.A. Bartels, Santhorstlaan 50, 2242 BH Wassenaar.

Kl. SIERKSMA

Studieafdeling VAANDELS, STANDAARDEN, FANIONS, VLAGGEN

Reeds in maart 1947, nog voordat er een officiële vlag was vastgesteld, bezigden waarnemers en militairen uit naam van de Verenigde Naties Organisatie*) een lichtblauwe vlag met op het midden het witte Verenigde Naties-embleem, waarboven - ook van wit - UNITED NATIONS en waaronder NATIONS UNIES[1].
Na het vredesaccoord op 26 maart 1979 tussen Egypte en Israël moest er een internationaal toezicht komen op het naleven van het vredesaccoord inzake de terugtrekking van Israëlische troepen uit de Sinaïwoestijn. Het bleek niet mogelijk daartoe een Verenigde Naties-leger op de been te brengen; Egypte en Israël kwamen met de internationale organisatie overeen dat er een MULTINATIONALE KRIJGS- en WAARNEMERSMACHT gevormd zou worden[2].
Op die manier werden meer dan 2000 man van de Verenigde Staten, Fidzji, Colombia, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Italië, Australië, Nieuw-Zeeland, Uruguay en het Koninkrijk der Nederlanden samengebracht, deels burgerpersoneel, deels militairen in logistieke en verbindingseenheden. 3 Augustus 1981 werd een protocol opgemaakt inzake taak, functie, privileges en neutraliteit van de MFO[3]. Voor deze gelegenheid werden oranjekleurige baretten voor MFO'ers, een bijzonder mouwembleem en vier vlaggen vastgesteld. **Vlag en embleem van de VN mochten niet worden gebezigd.**
Het *'Institute of Heraldry'* kreeg opdracht een speciaal MFO-embleem en de MFO-vlaggen te ontwerpen. Dit instituut heeft overigens een vaste taak als onderdeel van het leger der Verenigde Staten.
In het midden van het embleem werd de traditionele vredesduif gekozen, samen met de even traditionele **olijftak**. Als achtergrond- en basiskleur **oranje**: deze kleur werd politiek gezien het meest neutraal geacht, maar bezit bovendien een sterke herkenningskracht, ook van verre[4]. Het oranje werd gecombineerd met **wit** (het embleem en de band rondom), waarop de letters in **groen**[5]. Indien het gehele schijfvormige embleem op een witte achtergrond dienst doet, wordt nog een dunne oranje rand rondom aangebracht. De MFO-vlag draagt op het midden het embleem; de kleur van het vlaggedoek is

Afb. 1: MFO-vlag met embleem voor gebruik des nachts en op motorvoertuigen.

Afb. 2: MFO-vlag voor de Directeur-generaal; de huidige militaire commandant heeft een vlag met 1 ster.

*) Waarom spreken we toch steeds zo on-Nederlands van de *'Verenigde Naties'* als we het hebben over een organisatie waarin de naties verenigd zijn? Afgezien van het feit dat het meer een vereniging van landen dan naties is, hebben we toch te doen met een Verenigde Naties Organisatie (dus niet VN, maar VNO!).

Afb. 3: Sticker voor Nederlands MFO-detachement.

'burnt orange' (diep oranje). Volgens de protocollen zal *'in alle gevallen dat de MFO-vlag wordt gehesen binnen het terrein waar de MFO optreedt de Egyptische vlag er naast worden gehesen. Beide vlaggen dienen exact gelijktijdig gehesen te worden.'* Na zonsondergang en op voertuigen wordt een bijzondere vlagvorm gebezigd; het is een standaard waarvan het vlaggedoek is ingesneden aan de vluchtzijde (zie afbeelding 1).

Er werd een burger aangesteld tot Directeur-generaal van de MFO (de Amerikaan Leamon R. Hunt), vergelijkbaar met de functie van de Secretaris-generaal van de Verenigde Naties Organisatie. Ook voor hem werd een bijzondere vlag *'erkend'*, wit van kleur met een smalle oranje zoom langs drie zijden, het MFO-embleem op het midden (oranje, wit en groen) en vier oranje sterren in de vlaggehoeken. Deze vlag staat opgesteld in het kantoor van de directeur-generaal; een klein model ervan wordt naast de MFO-vlag op zijn auto gevoerd (zie afbeelding 2).
De troepencommandant, de Noorse brigade-generaal Frederik V. Bull-Hansen, voert net zo'n vlag, maar met slechts één ster naast het MFO-embleem aan de vluchtzijde (een commandant met de rang van generaal-majoor twee sterren, luitenant-generaal drie sterren). Slechts op *'eigen'* nationale feestdagen van betrokken troepen mag de eigen vlag worden gebezigd, evenals bij eventuele begrafenissen en officiële parades. In dat geval echter moeten drie vlaggen gehanteerd worden: voor de toeschouwer geheel links de Egyptische vlag, in het midden de nationale vlag en rechts de MFO-vlag.
Voor het Nederlands MFO-detachement zijn allereerst stickers aangemaakt waarop het MFO-embleem alsmede het rondschrift NEDERLANDS MFO-DETACHEMENT - SINAI met drie banen resp. rood, wit en blauw tussen NEDERLAND en MFO[6], zie afb. 3. Thans is ook het Nederlandse mouwembleem aangemaakt en ingevoerd; dit wordt elders in deze aflevering door de studieafdeling MILITAIRE EMBLEMEN omschreven.

Noten:

1. Vgl. Brooks Harding, **World Flag Encyclopedia** (Uitgave van het United Nations Honor Flag Committee; Washington 1948).
2. Vgl. voor een en ander The Flag Bulletin XXI Winchester 1982) 88 e.v.
3. MFO - Multinational Force and Observers.
4. Telefonisch (!) werd ik vanuit New York benaderd met de vraag of in dit geval voor het gebruik van de kleur oranje formele bezwaren zouden kunnen rijzen van de kant van Nederland . . .
5. In het telefoongesprek onder 4. bedoeld attendeerde ik erop dat groen als karakteristieke islamietische kleur *'gevaarlijker'* zou kunnen worden dan oranje. Men heeft het ter harte genomen en (niet een hard groen maar) een olijfgroene tint gekozen.
6. Ook in dit geval werd mijn advies telefonisch (door iemand uit Den Haag) gevraagd omdat er haast bij was. In dat telefoongesprek had ik de gelegenheid er op te wijzen dat de aanduiding SINAï eigenlijk overbodig was: de olijftak achter de duif heeft immers al - naar mijn suggestie - een S-initiaalvorm gekregen. Tegelijk werd hiermede overigens nog een extra symboolwaarde toegekend aan het embleem: yin-yang = de vereniging van postieve en negatieve waarden in het universum.

★

Van het magnifieke uniformkundig tijdschrift **'TRADITION'** mis ik nog de volgende nummers: 3 t/m 10, 12 t/m 22. Wil deze ruilen of kopen. Ik heb de volgende nummers te ruilen: 1, 33 t/m 49, 51 t/m 76. Wie weet of nr 76 inderdaad het laatste nummer is geweest?
Brieven via redactieadres van dit blad, onder vermelding (op de linkerbovenzijde van de envelop) van *'Tradition'*.

J. ALBARDA

MILITAIRE GEDENKTEKENS (10)

162. **Den Haag.** Nieuwe Uitleg 16.
Bronzen plaquette. Vervaardigd door de beeldhouwster Suus Boschma-Berkhout uit Leeuwarden. Onthuld op 25-8-1982 door de bekende cabaretier Paul van Vliet. In dit huis woonde korte tijd Mata Hari. Haar eigen naam was Margaretha Geertruida Zelle, geboren op 7-8-1876 te Leeuwarden. Zij huwde in 1895 te Amsterdam Rudolf Mac Leod, Kapitein van het KNIL. Dit huwelijk liep al gauw mis. Zij ging in 1903 naar Parijs. In 1905 trad zij op als exotische danseres onder de naam Mata Hari (oog van de dag, de zon). Zij verkeerde in de hoogste kringen. In 1917, tijdens WO I, werd zij gearresteerd en verdacht van spionage ten nadele van de geallieerden. Door de krijgsraad werd zij schuldig bevonden en ter dood veroordeeld. Het vonnis werd in de slotgracht van Vincennes op 15-10-1917 voltrokken.
Bron: Toeristen Kampioen van oktober 1982.

163. **Den Haag.** Vóór WO II in het barakkenkamp Waalsdorp. Borstbeeld met gedenksteen van Willem Frederik George Lodewijk, de latere Koning Willem II. Werd door Hagenaars geschonken aan de Grenadiers en Jagers ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van deze Garde regimenten (Of dit beeld bewaard is gebleven, is (mij) niet bekend).
Bron: bijlage uit het bekende boek van I.L. Uijterschout.

164. **Den Haag.** Plein 1813. Monument ter herinnering aan onze bevrijding van de Franse overheersing in 1813.
In 1863 nemen Nederlandse industrielen het initiatief tot het oprichten van een monument dat geplaatst zal worden in het nieuwe Willemspark. Een jury wordt aangesteld om uit de inzendingen een keus te maken. In afwachting daarvan wordt al op 17-11-1863 de eerste steen gelegd. De uitslag valt echter pas in 1864 en daar er twee ontwerpen voor uitvoering in aanmerking komen, ontstaat er een ferme ruzie, te meer daar het ene ontwerp van de beroemde katholieke architect P.J.H. Cuypers is en het andere van de protestanten J.Ph. Koelman, hoogleraar aan de Haagse academie en W.C. van der Waeyen, gemeente-architect. Het ontwerp van Koelman wordt uiteindelijk gekozen, maar... men is niet in staat het zelf uit te voeren en het werk wordt overgelaten aan een toen nog gehate Belg. Het werd onthuld door Prins Frederik op 17-11-1869.
Bron: Dagblad *'Het Vaderland'* van 6-1-1976.

165. **Den Haag.** Johan de Wittlaan.
Monument Grenadiers en Jagers. Hardstenen voetstuk met de springende granaat en de hoorn, daarboven twee soldaten in gevechtshouding. Opschrift: *'Ter herinnering aan onze Krijgsmakkers die in de meidagen 1940 en daarna hier en overzee hun leven gaven voor het Vaderland'.*
Beeldhouwer: Dirk Bus. Vervaardigd in 1951.

166. **Den Haag.** Gevangenis aan de Van Alkemadelaan hoek Stevinstraat. Monument, steenreliëf. Tekst: Zij waren eensgezind 1940-1945. Ontwerp: A. Termote, Ir D. Roosenburg, P. Verhage, J.G.E. Luyt.

167. **Den Haag.** Gevangenis aan de Van Alkemadelaan. Zij-uitgang. Gedenksteen. Tekst:

1940-1945
Gedenk hun laatste gang
door deze lage poort
hun leven
voor vrijheid en voor recht gegeven
zet hun strijd voort.
Anthonie Donker.

168. **Den Haag.** Gevangenis aan de Van Alkemadelaan, het *'Oranjehotel'*, zoals deze gevangenis in de jaren 1940-1945 werd genoemd. De *'Dodencel'*, cel 601. Hier vinden jaarlijks indrukwekkende

herdenkingen plaats.

169. **Den Haag.** Algemene Begraafplaats *'Westduin'*. Eregraf *'Stijkelgroep'*, de eerste verzetstrijders 1940-1945.
Ontwerp: Maria Gobius.

170. **Den Haag.** Hoofdkantoor van de PTT aan de Zeestraat. Monument. Zuil met staande man, aan de voet liggende figuur. Opschrift:

'Opgericht ter nagedachtenis van de werkers van het P.T.T. bedrijf, gevallen in de oorlogsjaren 1940-1945.'

Aan de zuidzijde:

Velen vielen - zo weerloos
Als halmen voor de zeis
Enkelen stonden - en zongen
- zongen een oude wijs -
De oude wijs - van vrijheid
Die trilt in elk levend hart.

Ontwerp: Hildo Krop 1950. (Zie ook de zomerpostzegel van 1950 waar dit monument op voorkomt).

171. **Den Haag.** Gedempte gracht.
Gedenkplaat voor de Joden die in WO II zijn omgebracht. Voorstellende de Joodse ster met drie figuren, daarnaast:
'Gedenk wat Amalek u gedaan heeft . . .
. . . vergeet het niet.
Deut. 25.17.19.
Daaronder een opschrift in het Hebreeuws.

172. **Den Haag.** Fluwelen Burgwal. Gebouw Orde van Vrijmetselaren. Gedenk monument gevallenen 1940-1945, reliëf.
Beeldhouwer: Georges Graff en Ir H. Geistdorfer. Onthuld: 1954.

173. **Den Haag.** Ingang internationaal perscentrum Nieuwspoort aan de Hofstraat.
Steen, reliëf. Tekst:

1940-1945
Hoort!
Het Vrije Woord
Bedreigd Vermoord
Brengt In de Nood

Zijn Vechters Voort
Tot Aan De Dood.
Jan H. de Groot.

Ontwerp: Rudi Rooijackers.

174. **Binnenhof.** Gebouw Tweede Kamer, bij de ingang. Herdenkingsboek met de namen van de gevallenen in WO II, het zijn er 17.500. Onthuld op 4-5-1960.

175. **Den Haag.** Binnenhof 4.
Plaquette ter herinnering aan de slachtoffers van het 'Englandspiel'. Zij werden hier naar binnen gevoerd om verhoord te worden. Opschrift:

Zij sprongen in de dood voor onze vrijheid
'Englandspiel'
1942 - 1944
In dankbare herinnering aan de 54 Nederlandse agenten en allen die vielen in het inlichtingenwerk.
Gevangen werden velen van hen dit gebouw binnengevoerd.

Onthuld: 4-5-1980 door Mevr. P. Dourlein, weduwe van een van de slachtoffers.

176. **Den Haag.** Scheveningse Bosjes bij de Waterpartij.
Monument ter herinnering aan de slachtoffers van het 'Englandspiel'. Het is drie meter hoog en stelt een mansfiguur voor (Ikaros) die met een arm en een vleugel uit de lucht op aarde neerdaalt. Tekst:

'Zij sprongen in de dood voor onze vrijheid. Englandspiel 1942-1944. In dankbare herinnering aan de 54 Nederlandse agenten en allen die vielen in het Inlichtingenwerk.'

Onthuld: op 3 mei 1980 door H.K.H. Prinses Juliana in aanwezigheid van Z.K.H. de Prins der Nederlanden en 3 oud-agenten die dit 'spel' hebben overleefd, Mevr. B.W.A.M. Terwindt en de heren H.G.M. Lauwers en J.B. Ubbink.
Ontwerp: beeldhouwer Titus Leeser uit Zwolle.
Bron: *'De Posthoorn'* van 13-3-1980. Zie ook *'Mars et Historia'* jan/febr. 1980.

177. **Den Haag.** Park Clingendael.
Op vervallen schuur tegenover het landhuis een bord. Opschrift:

Op deze plaats werden op 14 mei 1942 verhoord:
H.J. Jordaan
gedropt agent B.I. geboren 09-07-1918 omgekomen in KZ Mauthausen op 03-05-1945
en
W.A.H.C. Boellaard

Gewestelijk Commandant O.D. Utrecht
geboren 16-8-1903
door:
Heinrich Himmler, Reichsführer SS in het bijzijn van Seisz Inquart, Rauter, Schumann, Haster en Wolff.

178. **Den Haag.** Voor het Stadhuis. Monument. Voorstellende vogels en vlag. Ter herinnering aan de jaren 1940-1945. Door: Aart van den Yssel en J.J.A. Smeets in 1959.

179. **Den Haag.** In het Stadhuis, 1e verdieping. Gedenksteen. Tekst:
De ambtenaren der Gemeentesecretarie van 's-Gravenhage aan hun ambtgenoten die omkwamen door de oorlog 1940-1945.
W.C. van Aelst - E. Blei Weissmann
F. Britzel - Johanna Bruins
P.C. Cornelissen - Th.A.H.van Daalhoff
E. Emmering - D.G. Ezerman
J. Gobits-Wilkens - G.W. Harsveld
G.Huisman Moses-H.G.H.Hulzebosch
G. van Iterson - A.G.Jenny - L.M.Knaud
A.J.Kraa - Margaretha Middelraad
G.A.D. van Paassen - A.M.G.J. Poot
L.P. van Pijlen - H. Robin
W. Verlaan - J.H. van Waalwijk
P.R. Weber - M. Waltjer.

180. **Den Haag.** Boulevard Scheveningen. Hardstenen Marine monument. Beeldhouwer: Mari Andriessen. Onthuld: 1966.

181. **Den Haag.** Miniatuurstad Madurodam, bij de ingang. Plaquette met beeltenis en opschrift:

15 juli 1916 — 9 febr. 1945

Ter nagedachtenis van
GEORGE J.L. MADURO
die zijn jonge leven offerde
voor zijn Vaderland
In hem eert Nederland
zijn oorlogshelden
uit den strijd
1940-1945.

Hij werd op 1-12-1939 Res 2e Luit. bij de Cavalerie. Op 10-5-1940 met een wachtmeester en 14 huzaren naar 'De Vliet' ter bestrijding van Duitse parachutisten, alwaar hij 10 Duitsers gevangen nam. Na de capitulatie ging hij in het verzet. Werd 2 maal gevangen genomen maar weer vrij gelaten, de derde keer toen hij gealliëerde piloten hielp, niet meer. Hij stierf in Dachau op 9 februari 1945. Hij ontving postuum de MWO. Na de oorlog stelden zijn ouders een kapitaal ter beschikking voor de oprichting van de minitatuurstad, deze kreeg de naam Madurodam. De netto opbrengst komt ten goede aan jeugdinstellingen.
Bron: *'Basis'*, kerstnummer 1981.

182. **Den Haag.** Parallelweg, nabij het H.S. station. Plaquette. Kruis met lauwertak en opschrift:

TER NAGEDACHTENIS
aan de
12 NEDERLANDERS
die hier door de Nazi's
op 31 maart 1945
werden gefusilleerd.

Dit was een represaille voor de aanslag op een Duitser. Twaalf willekeurige gevangenen werden uit de Scheveningse gevangenis gehaald en hier doodgeschoten.
Het gedenkteken was sterk verwaarloosd totdat een van de bewoners aldaar, de heer T. van Bekum, de zorg ervoor op zich nam, de plek z.n. dagelijks schoonhield en ook voor bloemen zorgde.
Bron: *'De Posthoorn'* van 2-8-1979.

183. **Den Haag.** Laan van Nieuw Oost-Indië no 3 en 3 A. Gedenkplaat. Opschrift:

Ter nagedachtenis
aan
12 Nederlanders
slachtoffers
van
Duitse represaille
gefusilleerd
15 dec. 1944

Gemaakt door de natuursteenhandel Jac. C. Jehee aan de Torenstraat.
Kort na de oorlog werd deze steen door de zorg van nabestaanden en buurtbewoners aangebracht. Toen het pand in februari 1972 in andere handen overging om er een chinees restaurant in te vestigen, werd het grondig gerestaureerd waarbij de nieuwe eigenaar de gedenkplaat, als zijnde nietszeggende rommel, met een van de vrachtwagens puin liet weggooien (!). Door de reacties in de krant en door opmerkingen van de omwonenden ging hij toch wel inzien dat hij goed fout was geweest en gaf aan de firma Jehee opdracht een nieuwe plaat te maken. Gelukkig was de oorspronkelijke werktekening nog aanwezig zodat een getrouwe copie kon worden gemaakt.
Bron: Dagblad *'Het Vaderland'* van 4 en 6 juli 1972.

184. **Den Haag.** Gebouw Sociale Zaken hoek Java-Zeestraat.
In de gang een gedenksteen met de namen van de gevallen 1940-1945 van het toenmalige ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid.

. . . **Den Haag.** En waar blijft het *'Koningin Wilhelmina monument'*? De plannen dateren van 1963; in 1969 werd een commissie benoemd en in augustus 1980 een nieuwe commissie. De plaats schijnt vastgesteld te zijn nl. het Lange Voorhout. Daarna . . . grote stilte . . . .
Bron: NRC van 14-1-1982.

Aanvulling op nr 160, zie Mars et Historia van sept/okt. 1982. Het monument is niet vernietigd maar bevindt zich in het museum van de Grenadiers en Jagers te Arnhem.
Bron: Wijkblad Benoordenhout (Den Haag) III 3 (sept. 1979). Dit blad werd mij toegezonden door Mr. J.H. Carstens, lid van onze vereniging.

Mr. J.H. CARSTENS

DE UNIFORMEN DER ZEE- en LANDMACHT

Terugblik op een boekwerk (I)

Bij de militaire boekhandel van de Gebroeders Van Cleef (anno 1739) te 's-Gravenhage verscheen in 1897 de volgende aankondiging:

DE UNIFORMEN
DER
Nederlandsche Zee- en Landmacht
hier te lande en in de koloniën
NAAR AQUARELLEN OF TEEKENINGEN VAN
J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, W. C. STARING en J. P. DE VEER.
MET TEKST VAN
F. J. G. TEN RAA.
Lt.-Kolonel der Infanterie.

Zoals gebruikelijk bij boekwerken van dit kaliber kon men op het geheel intekenen. In de band, die de tekst bevat, treft men de namen van ruim 800 intekenaren aan. Allereerst H.M. de Koningin, H.M. de Koningin Moeder en S.A.I. le Prince Napoleon (allen een luxe editie); voorts talloze officieren, regimentsbibliotheken, cantines en kleermakers. Het verscheen tussen 1897-1900 in 20 afleveringen à 4 platen met afmetingen van ±33 x 50 cm (chromodruk van P.W. van de Weyer, Utrecht) en een stukje tekst voor *f* 3,00 per aflevering.
In 1900 kon de totale tekst (235 blz.) worden

ingebonden in een linnen prachtband, die aan de voorzijde het embleem van de Militaire Willemsorde draagt.
Voor de 80 platen was een stevige portefeuille met linnen band verkrijgbaar. De platen mochten zich in de eerste jaren in een grote populariteit verheugen; de gebr. Van Cleef schreven in 1903: *'herhaaldelijk worden afzonderlijke platen gevraagd hetzij ter completering hetzij dat men ze wenst te encadreren om kamer, bibliotheek of cantine te sieren.'*
'Om daaraan enigermate tegemoet te komen worden de nog voorhanden platen zoveel mogelijk gesorteerd naar de wapens en deze - zolang de geringe voorraad strekt - verkrijgbaar gesteld in 5 albums, die elk een fraai cadeau uitmaken, nl.:'

Afdeeling	**I.**	**Historische afdeeling**	**20 platen.**
„	**II.**	**Infanterie, Mariniers**	**13** „
„	**III.**	**Cavalerie, Maréchaussée**	**14** „
„	**IV.**	**Artillerie, Genie, Marine,**	**15** „
„	**V.**	**Oost- en West-Indië**	**18** „

Het gevolg van deze aanbieding was dat de 'mooiere' platen, van de historische afdeling spoedig waren uitverkocht en dat Van Cleef met een grote partij van de minder begeerde platen bleef zitten, welke kort vóór de opheffing van de boekhandel na de 2e Wereldoorlog aan het Legermuseum werden overgedaan. Bovendien is het jammer, dat de systematische opzet van het werk door deze uitverkoop werd doorkruist.
De opzet was een beschrijving te geven van de lotgevallen van onze krijgsmacht sinds 1795 en daarbij een aantal platen te voegen van de in de verschillende perioden gedragen uniformen. Achtereenvolgens zouden worden behandeld:

	Aantal platen:
1. Tijdvak 1795-1806	
De Bataafse Republiek	2
2. Tijdvak 1806-1810	
Het Koninkrijk Holland	4
3. Tijdvak 1810-1813	
Het Keizerrijk Frankrijk	2
4. Tijdvak 1813-1840	
Regering van Koning Willem I	5
5. Tijdvak 1840-1849	
Regering van Koning Willem II	7
6. Tijdvak 1849-1890	
Regering van Koning Willem III	14
7. Tijdvak 1890-1900	
Regering van Koningin Wilhelmina	
1e gedeelte	30
2e gedeelte Oost- en West-Indië	16
Totaal	80

De 13 platen van de eerste 4 tijdvakken zijn alle van Hoynck van Papendrecht; uit het 5e tijdvak zijn 6 platen van de hand van Staring en is 1 plaat een reproductie van een schilderij van F. COTTRAU, in het bezit van H.M. de Koningin. Het stelt voor de grenadiers defilerende voor Z.M. Koning Willem II bij de onthulling van het ruiterstandbeeld van Prins Willem I op 17 november 1845 tegenover het paleis Noordeinde te Den Haag (noot 1.).
De eerste 5 tijdvakken zijn later gebundeld in een historische afdeling. De kleurrijke platen van deze afdeling, in het bijzonder die van de 'Franse tijd' zijn het meest bekend, waarschijnlijk wegens de schilderachtige uniformen, waarmede buitenlandse machthebbers ons vereerden.
Uit het 6e en 7e tijdvak stammen de meeste platen (44), waarvan 24 van Hoynck van Papendrecht, 18 van Staring alsmede 2 naar aquarellen van de historie-schilder en tekenaar Charles Rochussen (1814-1894) (noot 2.).
Bij de uitverkoop in 1903 zijn deze wapensgewijs gerangschikt. De groep infanterie (waarin opgenomen Mariniers, Koninklijke Militaire Kapel en Schutterij) bevat overwegend (12) Hoyncks en slechts 3 Starings. Bij de map cavalerie is de verhouding omgekeerd, de Dragonders, Huzaren en Koninklijke Marechaussee zijn alle van Staring en alleen de platen van het Militaire Huis van H.M. de Koningin zijn van Hoynck.
De map artillerie bestaat uit de 2 Rochussen (batterij veldartillerie en staf 1860 en rijdende artillerie en cavalerie in verdekte stelling 1860), een paar Starings (Koninklijke Marine 1899 en Geneeskundige Dienst 1898) en voorts uit de zozeer bekende Hoyncks van rijdende, veld- en vestingsartillerie, Pontonniers en Genietroepen (alle van ±1896).
Tenslotte het 8e tijdvak met 16 platen uit Oost- en West-Indië, welke alle zijn getekend door J.P. de VEER, gep. majoor van het O.I. leger.
Het valt buiten schrijvers competentie de uniformkundige kwaliteiten van de verschil-

lende platen te beoordelen. Zijn persoonlijke voorkeur gaat echter uit naar die platen, die ook van artistieke waarde zijn: voor wat dit aspect betreft spant de begaafde schilder Jan Hoynck van Papendrecht (noot 3.) (1858-1933) de kroon.
De uniformen, die hij schildert, zijn misschien minder gedetailleerd, maar de militairen, die ze dragen, zijn altijd volop in actie en de paarden eveneens. Zijn tiraillerende Jagers, Pontonniers bij de pontonbrug, de geestige stuksbediening bij de 12 lang staal, de op het dek wandelende Marine-officieren en de invaliden van Bronbeek behoren tot de levendigste van de verzameling.
Ook Rochussen, waarvan helaas slechts 2 aquarellen aanwezig zijn, is een schilder van allure.
Daartegenover is Willem Constantijn Staring (J. Zn.), kapitein der Infanterie (1847-1916) nauwelijks partij. Deze Staring was een kleinzoon van de bekende dichter Anthony Christiaan Winand Staring (1767-1840).
In het garnizoen Maastricht had hij kennisgemaakt met de zgn. 'Stokvischorders' (noot 4.) een persiflage van de dagelijkse orders van het.... Regiment Infanterie omstreeks 1850. Staring heeft hierbij 12 platen getekend die op caricaturale wijze het kazerneleven in een ingedommeld garnizoensstadje weergeven. In het boekwerk 'Uniformen' zijn de Starings vaak wat houterig; de figuren lijken in uniform geklede poppen en de paarden opgezette dieren. Toch zit er in vele van zijn 24 platen een rake typering van het militaire bedrijf.
Tegen Hoynck en Staring moet de derde medewerker Justus Peter de Veer, majoor der Infanterie O.I. leger (1845-1921) het beslist afleggen. Toch zijn zijn 16 platen van militairen in Oost en West in de jaren 1896-1898 uit diverse oogpunten interessant. De figuren (van verschillende landaarden) mogen dan stijf en levensloos zijn afgebeeld; de omgeving, waarin zij zijn geplaatst en de couleur locale zijn ontegenzeggelijk die van het oude Indië. Velen zullen daarom deze platen een warm hart toedragen!

(Wordt vervolgd)

Noten:

1. *'Men ziet de Koning ter rechterzijde van het standbeeld, aldus als 't ware latende defileren voor zijn doorluchtige voorzaat.'* Bij de plaat behoort een nadere verklaring van de vorstelijke personen, officieren en uniformen, samengesteld door A.C. Baron SNOUCKAERT van SCHAUBURG, Directeur van het Koninklijke Huisarchief.
2. Charles Rochussen was bekend als schilder, tekenaar en aquarellist van historische en militaire onderwerpen. Hij illustreerde de werken van Van Lennep en veel 'jongensboeken', van zijn hand zijn veel paardentaferelen, valkenjachten en (in Koninklijk bezit) een schilderij voorstellende het bezoek van de Koninklijke familie aan de legerplaats te Nieuw-Millingen (1862).
3. Hoynck van Papendrecht had geen militaire achtergrond doch was na zijn opleiding aan verscheidene kunstacademies geheel geobsedeerd geraakt door militaire onderwerpen en in het bijzonder door de rijdende Artillerie ('Rijdende Artillerie op de Rozendaalse heide' bevindt zich in het Arnhemse museum). Hij werkte mede aan het gedenkboek voor het eeuwfeest (1893) van het K.R.A. en tekende ook buitenlandse uniformen (Schotse guards, Beierse artillerie). Hij illustreerde vele boeken en het tijdschrift 'Eigen Haard'. Verschillende musea, o.a. het legermuseum te Leiden beschikken over zijn schilderijen, aquarellen en tekeningen.
4. De Stokvischorders, in der tijd toegelicht door Lodewijk Mulder en thans in beeld vertoond door Willem Staring J Zn. Uitg.: Haarlem. De erven F. Bohn 1884. Ik citeer de eerste order:
   'Zondag 24 maart,
   Aanstaande vrijdag, Goede Vrijdag zijnde, zoo wordt bij deze reeds voorlopig gelast, dat de voeding der manschappen op dien dag op gelijke wijze zal worden geregeld als in het gepasseerde jaar.'
   De auteurs van deze 'dolzinnige charge', Lodewijk Mulder (1822-1907) was zelf Officier der Infanterie en is bekend als schrijver van de historische roman 'Jan Faessen'.
   Hij bewerkte het handschrift en publiceerde (1862-'66) het *'Journaal van Anthony Duyck'* vriend van Prins Maurits, handelende over de krijgsverrichtingen van 1591-1602.

N.B. De viering van het 100-jarig bestaan van de Stockvischorders zou op geen betere wijze kunnen geschieden dan door een facsimile uitgave van platen en tekst!

BESTUURSMEDEDELINGEN

JAARREDE VAN DE VOORZITTER

uitgesproken op de Zestiende Algemene Ledenvergadering

Dames en Heren,

Mede namens het bestuur heet ik U heel hartelijk welkom op deze zestiende algemene ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Met U verheugt het bestuur zich dat zovele leden hier aanwezig zijn. Wij zijn overigens de Commandant van de Bernhard Kazerne dankbaar voor de geschonken gastvrijheid hier; het is waarlijk niet voor de eerste maal dat wij hier mogen vergaderen, dat wij twee zalen ter beschikking hebben en de medewerking van het messbestuur van de onderofficiers-mess.

U weet, de vereniging is opgericht op 20 augustus 1966 en wij bestaan nu ruim zestien jaar. Wij mogen met een zekere gepaste voldoening terugblikken op de viering van ons derde lustrum verleden jaar, dat wij beleefden in het Museum Flehite te Amersfoort bij de opening van de tentoonstelling *'Van soldatenmoed tot verzamelgoed'*. Dit was een geheel 'eigen' expositie, want alle getoonde artikelen waren eigendom van onze leden zelf. En deze expo duurde vele weken lang; iets nieuws dus, dat ons zó goed is bevallen dat wij er aan denken zoiets te herhalen bij een andere gelegenheid, maar dan ook met de bezittingen er bij van die leden die nu nog even de kat uit de boom keken.

Ongetwijfeld hebt U ook in ons blad *'Mars et Historia'* reeds de jaarverslagen gelezen van onze secretaris, onze penningmeester en van de redactie van ons orgaan zelf. Ik zal niet alles hier uit gaan herhalen doch mij bepalen tot slechts een enkel facet. U zult bij het doorwerken van deze verslagen zeker ook met mij tot de conclusie zijn gekomen dat het onze vereniging redelijk goed gaat en dat er activiteit genoeg te vermelden was.

Het bestuur is verblijd met de toename van het aantal leden dat nu boven de 400 is gekomen en ook door het feit dat wij door ons orgaan, onze excursies en andere bijeenkomsten ruimere contacten met andere gelijkgerichte verenigingen verkregen. Dat wij voorts door de grote activiteiten van onze afdelingscorrespondenten benevens de inspanning van die leden die een aantal geslaagde ruilbeurzen overal in den landen wisten te organiseren, een ruimere bekendheid kregen en ons konden gaan richten tot een groter publiek.

Enkele afdelingscorrespondentschappen herrezen of verrezen en een enkele moest tijdelijk worden opgeheven. Juist deze correspondentschappen zijn van zulk een groot belang; nog sterker, zij zijn onmisbaar omdat zij tesamen een fors deel beslaan van hetgeen de militaire historie omvat. De opzet zou moeten zijn dat ieder lid dat interesse heeft in een bepaalde branche, contacten moet zoeken met de correspondent in dat deelgebied en met hem zaken gaat doen. Wij gaan nu ook de telefoonnummers van hen in ons orgaan vermelden, zodat men de correspondent even kan opbellen, wat veel gemakkelijker en persoonlijker is. U weet ook ongetwijfeld dat het dagelijks bestuur periodiek vergadert met de afdelingscorrespondenten over nadere activiteiten en de aan te houden koers voor de vereniging.

Ook op financiëel gebied gaat het de vereniging naar behoren, zodanig zelfs dat er in dit jaar van recessie overal om ons heen, gelukkig geen sprake hoeft te zijn van een contributie verhoging. Integendeel: er kon zelfs worden overgegaan tot een zekere reservering van gelden. Daar over zult U zo dadelijk meer vernemen als wij gaan praten over de mogelijke oprichting van het Diekerhoff fonds.

En met duidelijke blijdschap mogen wij toch ook kijken naar ons orgaan *'Mars et Historia'*, dat zo tot velen spreekt, dat onze vereniging menigmaal ook onder die naam wordt aangeduid. Het fraaie lustrumnummer van liefst 200 pagina's met een verrassende gevariëerdheid van artikelen was een compliment waard en ook de kwaliteit van de overige nummers mocht er zijn. Wij moeten dat zo houden en wij vragen daarom aan de vele leden die op hun gebied in staat zijn om goede artikelen te schrijven ook onderdaad voor voldoende kopij te willen zorgen voor ons eigen blad.

Het bestuur is steeds doende om nog meer geïnteresseerden in onze kring te halen; daartoe richt het zich bijvoorbeeld ook tot zekere groepen van verzamelaars en anderen die enigerlei activiteiten op ons gebied tentoonspreiden. Want het is immers ons streven om inderdaad al diegenen die zich interesseren op het gebied van de militaire historie, in het bijzonder die van Nederland en zijn voormalige overzeese gebieden, volledig te betrekken bij onze vereniging.

Ook mochten wij kort geleden tot ons genoegen getuige zijn van het feit dat twee ons zo sympathiek aandoende instellingen een eerbiedwaardig jubileum vierden. De Stichting Menno van Coehoorn werd 50 jaar en eerder vierde het oudste tijdschrift van Nederland, de Militaire Spectator de 150e verjaardag. Het bestuur heeft gemeend om het 1½ eeuws jubileum van de Militaire Spectator ook in onze gelederen niet onopgemerkt voorbij te moeten laten gaan. In de eerste plaats hebben wi brigade-generaal W. Walthuis, eerder Directeur van de Hogere Krijgsschool en ook nauw betrokken bij de Spectator bereid gevonden om straks hierover een voordracht te houden. En voorts bent U hier al getuige geweest van een kleine expositie over die Spectator, ingericht door de Directie Voorlichting van het Ministerie van Defensie.

Uw bestuur en Uw afdelingscorrespondenten

zullen op de eerder aangeduide weg voort gaan met het blijven ontwikkelen van activiteiten in het komende verenigingsjaar. Daarbij zullen zij ook de nuchtere realiteit in het oog houden dat ook zij niet verder kunnen springen dan hun polsstok lang is. En zij zullen zich bepaaldelijk dankbaar gesteund voelen bij hun taak door het enthousiasme en de betrokkenheid van al onze leden.
Moge het een goede vergadering worden.
Ik dank U voor Uw aandacht.

NOTULEN VAN DE ZESTIENDE ALGEMENE LEDENVERGADERING

van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie gehouden te Amersfoort op 2 oktober 1982.

Volgens de presentielijst waren 52 leden aanwezig.

1. **Opening**
   Te 13.30 uur opende de voorzitter de vergadering en begroette de aanwezigen met een hartelijk woord van welkom. Vervolgens sprak hij zijn jaarrede uit welke elders in dit nummer staat afgedrukt. De secretaris las daarna het telegram voor dat die ochtend was gezonden aan onze beschermheer, Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden, luidende: *'Bestuur en leden van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie in jaarvergadering bijeen betuigen Uwe Koninklijke Hoogheid hun oprechte gevoelens van aanhankelijkheid en trouw.'* Het antwoord-telegram werd eveneens voorgelezen: *'Allen hartelijk dank voor Uw vriendelijk telegram stop met interesse volg ik de activiteiten van Uw vereniging stop wens U daarbij veel succes toe. Bernhard.'*
   Hierop volgde een enthousiast applaus.

   De secretaris vervolgde met de mededeling dat bericht van verhindering was ontvangen van mevrouw P.H.Th. Dumon, mejuffrouw N.J.M.A. Prinsen en de heren J. Albarda, J.A.C. Bartels, J. van der Leer, J. Lenselink en J.J. de Wolf.
   Tenslotte verkreeg de voorzitter de instemming van de vergadering om de algemene ledenvergadering in 1983 wederom te houden in het najaar en in het centrum des lands.

2. **Notulen van de vijftiende algemene ledenvergadering (5 september 1981)**
   Deze werden goedgekeurd als gepubliceerd in *'Mars et Historia'*, 15e jaargang, nummer 6, nov/dec. 1981, pagina 92-94 en vastgesteld.

3. **Stichting Diekerhoff-fonds**
   De voorzitter zette uiteen hoe in het bestuur de gedachte werd ontwikkeld tot stichting van een fonds ter financiële steun bij het uitgeven van boekwerken op militair historisch gebied waarvan commerciële uitgave niet haalbaar zou zijn.
   De naam van het fonds moet de herinnering aan onze eerste voorzitter levend houden. Mevrouw W.G. Diekerhoff-Moesman heeft toestemming gegeven voor het gebruik van die naam. De heer Den Beer Poortugaal lichtte de opzet en inrichting van de op te richten stichting nader toe. De heer Fabri vroeg waarom voor de stichtingsvorm was gekozen en waarom niet door de penningmeester gelden voor het beoogde doel op een aparte rekening konden worden gereserveerd. De penningmeester antwoordde dat de stichtingsvorm mogelijkheden tot belastingvoordeel bij schenkingen en legaten zou kunnen bieden, terwijl het betalen van schenkingsrechten zou kunnen worden vermeden.
   De voorzitter vroeg de vergadering het bestuur te machtigen tot oprichting van deze stichting te komen en te bewilligen in een aanloopsom van *f* 1000,- uit de verenigingskas alsmede in de betaling van notaris- en eventuële andere noodzakelijke kosten voor de oprichting. Deze machtiging en bewilliging werden middels een krachtig applaus verleend.

4. **Financiëel overzicht 1982**
   De penningmeester deelde mede dat de financiële status van de vereniging in 1982 gunstig is beïnvloed door de steun van het Ministerie van Defensie bij de uitgave van het lustrumnummer van *'Mars et Historia'*.
   De heel Vels Heijn vroeg hoe het mogelijk is dat het bedrag van de contributie lager is dan het aantal leden van de vereniging zou doen vermoeden. De penningmeester antwoordde hierop dat een aantal leden door betaling van tienmaal de jaarcontributie lid voor het leven is, bij de begroting rekening is gehouden met te verwachten opzeggingen en een aantal verenigingen lid zijn op basis van uitwisseling van publicaties en hierom geen contributie betalen.
   Vervolgens werd het financiëel overzicht goedgekeurd als gepubliceerd in *'Mars et Historia'*, 16e jaargang, nummer 4, juli/aug. 1982, pagina 118-120.

5. **Verslag kascommissie 1981-1982**
   Het enig aanwezige lid van de kascommissie, mevrouw W.G. Diekerhoff-Moesman verklaarde dat zij, bijgestaan door de heer B.W. Hopperus Buma, heeft geconstateerd dat zowel het door de penningmeester gevoerde beheer als zijn beleid deugdelijk waren geweest. Zij vroeg de vergadering dan ook de penningmeester décharge te verlenen, hetgeen met een luid applaus werd gehonoreerd.

6. **Benoeming kascommissie 1982-1983**
   Met algemene instemming werden in de kascommissie gekozen de heren J. Albarda en Mr F.J.J. Besier en als reserve de heer B.W. Hopperus Buma.

7. **Jaarverslag van de secretaris**

Dit werd goedgekeurd als gepubliceerd in *'Mars et Historia'*, 16e jaargang, nummer 4, juli/aug. 1982, pagina 115-117.

8. **Jaarverslag 'Mars et Historia'**
De heer Van Popta opperde het denkbeeld om meer van elkaars activiteiten te leren kennen door een artikelenreeks, al dan niet verlucht met afbeeldingen, over de verzamelingen van onze leden. Hij verzocht de aanwezige verzamelaars hieraan hun aandacht te wijden.
De heer Nicolas merkte op dat het wellicht beter zou zijn dit door middel van een vraaggesprek tot stand te brengen. Het plan zal in het bestuur nader worden uitgewerkt.
In dit verband riep de voorzitter de afdelingscorrespondenten op voor meer kopij voor *'Mars et Historia'* te zorgen. Voor het overige waren er geen opmerkingen over het jaarverslag van *'Mars et Historia'* zoals afgedrukt in ons orgaan, 16e jaargang, nummer 4, juli/aug. 1982, pagina 117.

9. **Bestuursmutaties**
Volgens rooster zijn de heren B.C. Cats en E.W. van Popta aan de beurt om af te treden, doch hebben zich opnieuw herkiesbaar gesteld. Aangezien de secretaris geen namen van tegencandidaten hebben bereikt, achtte de voorzitter de aftredende bestuursleden herkozen, hetgeen met een krachtig applaus door de vergadering werd ondersteund.

10. **Rondvraag**
De voorzitter liet een boekje zien over de collectie ridderorden en onderscheidingen van ons lid en afdelingscorrespondent, de heer H.G. Meijer, uitgegeven door de PTT in een serie over verschillende soorten verzamelingen. Dit boekje kan op eenvoudige wijze bij de PTT worden besteld.
Voorts deelde de voorzitter mede dat de heer Ir Ch. C. van der Vlis zijn correspondentschap over de afdeling *'Militaire genealogie'* (16) heeft opgezegd. De heer H. Ringoir heeft zich bereid verklaard zijn opvolger te worden. De heer Zijderveld bracht onder de aandacht dat een aantal verzamelaars de slechte gewoonte heeft kort na het overlijden van een (oud) militair de nabestaanden lastig te vallen met verzoeken tot verkrijging van uniform- en andere uitrustingsstukken. Hij wees er op dat in een artikel in *'De Telegraaf'* de weduwe van een officier zich hierover had beklaagd. De secretaris zei over hetzelfde krantenartikel een brief van ons lid de heer Kuiper te hebben ontvangen en dat hij had gezegd hierover in *'Mars et Historia'* te publiceren. Dit kan dan nu middels deze notulen geschieden. De secretaris zag zeer wel in dat verzamelaars zich zorgen konden maken over het wellicht verloren gaan van belangrijke stukken door onwetendheid van nabestaanden. Hij achtte echter piëteit met en begrip voor de gevoelens van de nabestaanden belangrijker dan verrijking van een verzameling. In het bijzonder geldt dit voor persoonlijke zaken als uniformen, sabels, onderscheidingen, persoonlijke papieren, enz. Over het algemeen zullen dat geen zeldzame voorwerpen zijn en kan men hiermee wat langer wachten en moet men de uiterste voorzichtigheid in acht nemen als men de nabestaanden hierover wil benaderen. Het risico van verloren gaan is dan gemakkelijker te nemen dan met zeer zeldzame stukken.
Het verloren gaan van voorwerpen uit een verzameling kan echter onherstelbaar zijn. Toch dienen ook bij het overlijden van een verzamelaar de nabestaanden niet te kort daarna te worden benaderd. Er zal veel tact en begrip nodig zijn om dit door middel van een condoléancebrief te doen.
De heer Nicolas was van mening dat er toch een groot risico bestond *'achter het net te vissen'* maar pleitte ook voor een schriftelijke benadering middels een condoléancebrief.
De secretaris stelde voor de *'Koninklijke vereniging van eervol ontslagen officieren van de Nederlandse Krijgsmacht'* met dit probleem in kennis te stellen en voor te stellen hun leden aan te raden een regeling te treffen hoe na overlijden door de nabestaanden met de in hun bezit zijnde, voor musea en verzamelingen van belang zijnde, voorwerpen te handelen. In het bestuur zal dit voorstel verder worden uitgewerkt.
De heer Van Ee vond het jammer dat aanmeldingsformulieren voor excursies, enz. op de binnenzijde van de omslag van *'Mars et Historia'* worden aangebracht. Het uitknippen ervan heeft onherstelbare beschadiging van het blad ten gevolge. De penningmeester zei te zullen zien of daaraan iets valt te doen en dacht aan de mogelijkheid van een inlegvel.
De heer Cats herinnerde de leden aan de ruilbeurs in de Raadskelder te Bussum, welke op 10 oktober a.s. zal worden gehouden.

11. **Sluiting**
Te 14.45 uur sloot de voorzitter de vergadering en bedankte hij de leden voor hun belangstelling en levendige deelname aan de discussies.

★

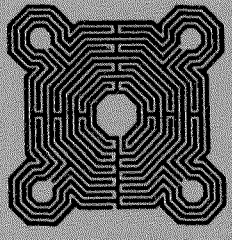

De eerste landelijke tentoonstelling/ruilbeurs voor militariaverzamelaars in 1983 wordt gehouden op **zondag 16 januari**, van 12.00 tot ±16.30 uur, in de raadhuiskelder te Bussum, Brinklaan 35. De zaal gaat voor tafelhuurders open om 11.30 uur (en beslist niet eerder!).
Toegang *f* 2,50 per persoon; kinderen tot 10 jaar en onder geleide gratis. Tafels te huur à *f* 10,- per stuk, maximaal 3 stuks per persoon. De prijs is inclusief toegang voor één persoon. Na 13.00 uur worden nog niet bezette tafels aan een andere belangstellende uitgegeven.

ATTENTIE: in de zijzaal naast de bar bestaat gelegenheid tot het huren van tafels voor de aan deze ruilbeurs/tentoonstelling verbonden documentatie-afdeling, een nieuw initiatief van de S.M.V. Er is daar voorlopig maar een beperkt aantal tafels aanwezig.

Voor tafelreservering en aanmelding voor expositie: P.A. Vermeulen, Fluitekruid 23, 1273 XE Huizen, tel.: 02152-64469 (**'s avonds**).

DE S.M.V.-ORGANISATIE WENST U NU VAST EEN VOORSPOEDIG 1983!

Boekhandel A. HOUTSCHILD

Papestraat 13, 2513 AV 's-Gravenhage,

tel.: 070-467949

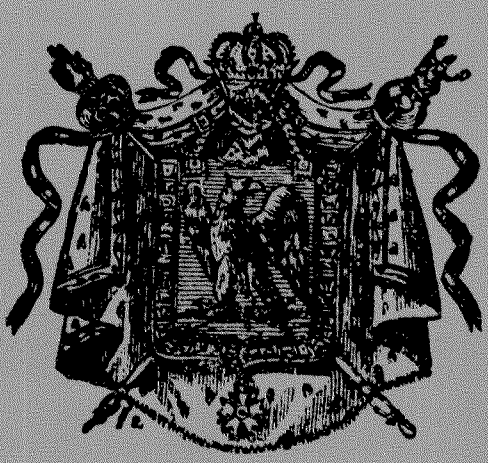
Gespecialiseerde boekhandel voor de onderwerpen:

- *geschiedenis en politiek 20e eeuw*
- *militaire geschiedenis*
- *tweede wereldoorlog*
- *marine en maritieme historie*
- *militaire luchtvaart*
- *wapens en uitrusting*

Service: 5 - 6 maal per jaar een catalogus. Alleenvertegenwoordiging van Bernard und Gräfe Verlag, München - bijna alle titels voorradig.

Bibliotheek: Wij leveren alle binnen- en buitenlandse boeken tegen RIB-voorwaarden. Bibliografieën van leverbare boeken in USA, Engeland, Frankrijk en Nederland (najaar '82 ook Duitsland) op microfiches aanwezig, dus geen eindeloos gezoek, maar redelijk snelle levertijden.

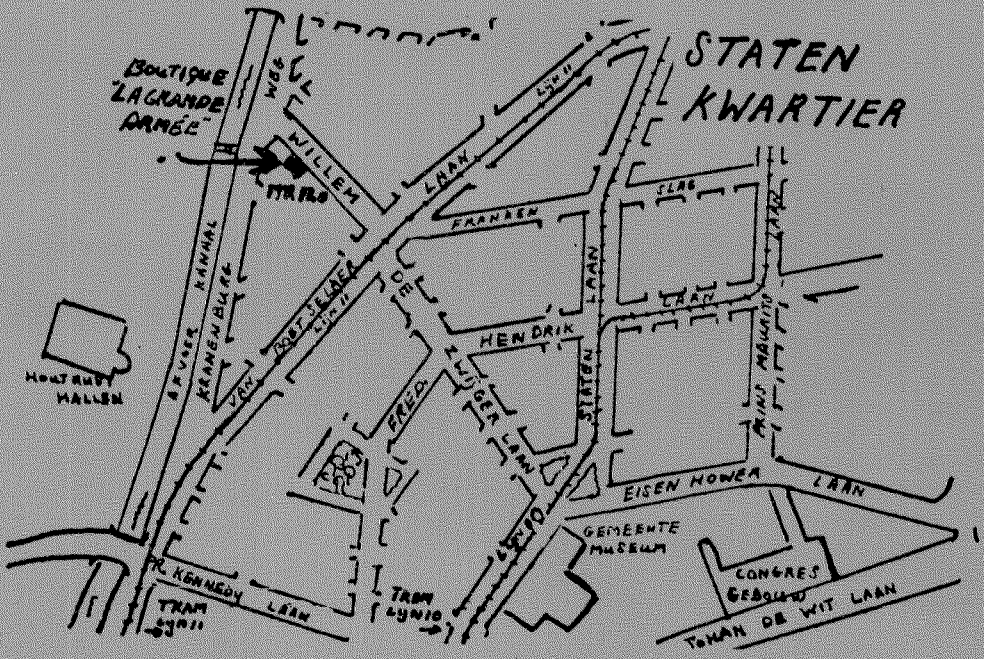
BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

Uitgebreide catalogus en twee halfjaarlijkse aanvullingen verkrijgbaar, door storting van *f* 9,75 onder vermelding 'Catalogus' op giro 3263514 van Boutique La Grande Armée, Willem de Zwijgerlaan 120, Den Haag.